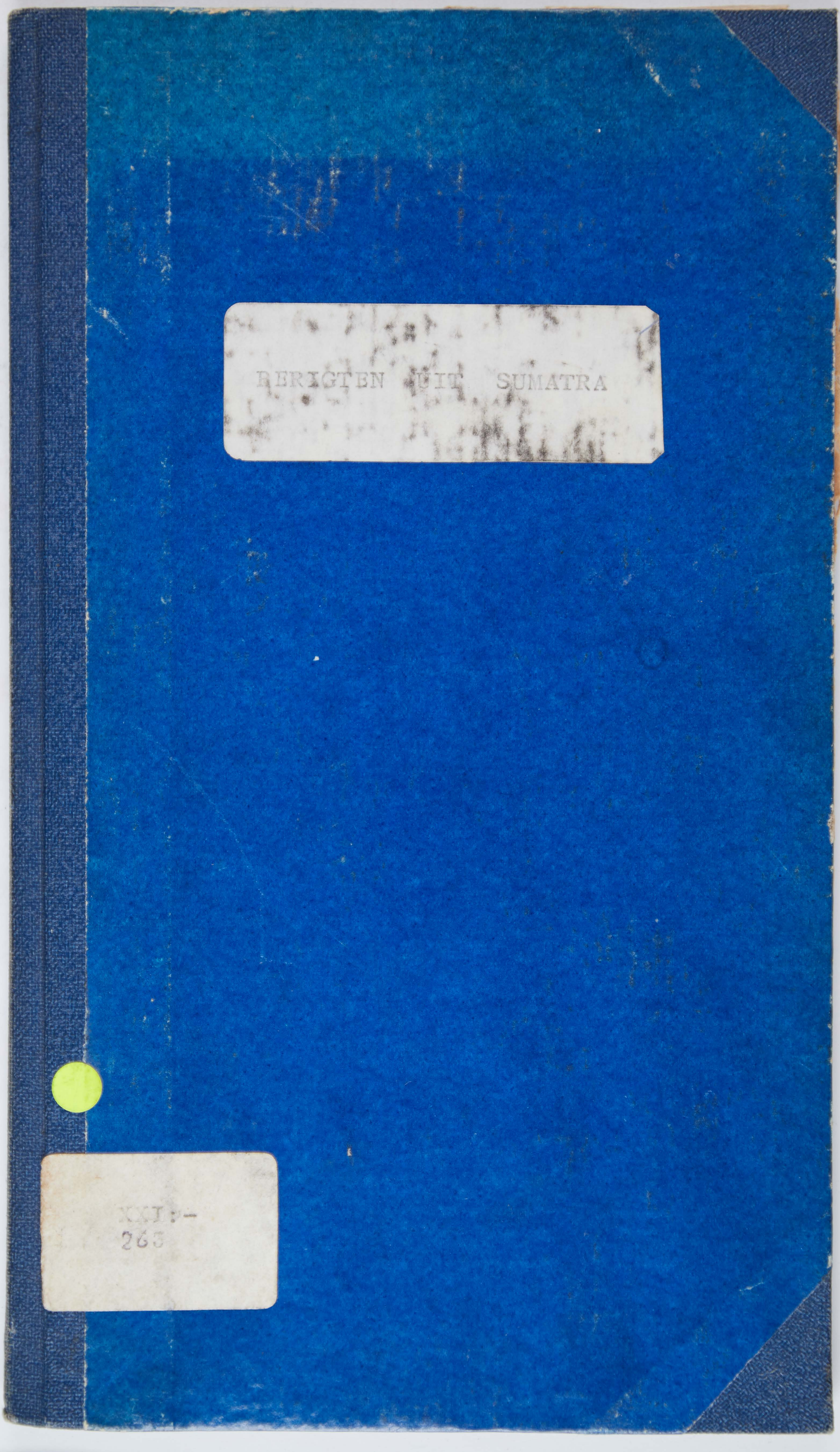
BERIGTEN UIT SUMATRA
XXI:-
263

2870100

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXI.
263

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXII-
263.

Sinds I 1837.

BERIGTEN

UIT

SUMATRA.

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.

Tanggal : 29-7-2010
Nomor Induk : 10910121-NuScum10
BIB - ID : 9311760
ITEM - ID : 2121250 22
Asal : Museum Pusat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

S

MET EENE

WELKE UI

LID VA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

BERIGTEN

OVER

SUMATRA,

MET EENE KAART VAN EEN GEDEELTE VAN HETZELVE,

VOORNAMELIJK AANTOONENDE

DE WEGEN EN RIVIEREN,

WELKE UIT DE PADANGSCHE BINNENLANDEN NAAR DE OOSTKUST AFLOOPEN.

GETROKKEN UIT HET DAGBOEK

VAN DEN HEER

S. MULLER,

LID VAN DE NEDERLANDSCHE NATUURKUNDIGE COMMISSIE IN OOST-INDIE.

TE AMSTERDAM, BIJ

G. J. A. BEIJERINCK.

1837.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.EN W.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.

Nadat, i
gehoudene
met onders
Natuurlijke
laatste dag
kenkunde,
sie, den H
en ben, d
komen.

De Heer
aantrof, w
schoon zee
vond zich
achtergebl
gedeelte o
minder aa
den in m
daaronder
die wij o
op dit eil

Door d
heden op
weder ee
togten st
VAN GELD
het geber
den Heer
de baai
moest toe
Padang

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Nadat, in December 1833, al onze te *Buitenzorg* in bewaring gehoudene Naturaliën, bestaande uit zestig kisten en vijftien vaten, met onderscheidene scheepsgelegenheden aan 's Rijks-Museum van Natuurlijke Historie te *Leiden* afgezonden waren, heb ik in de laatste dagen van gemelde maand, met den assistent voor de teekenkunde, den Heer VAN GELDER, en den preparateur der commissie, den Heer OVERDIJK, de terugreis naar *Sumatra* aanvaard, en ben, den 8sten Januarij daarna, wèl behouden hier aangekomen.

De Heer VAN OORT, dien ik, met den Heer KORTHALS, te *Padang* aantrof, was toen pas van eene zware ziekte opgekomen en, schoon zeer langzaam, aan het herstellen; de Heer KORTHALS bevond zich insgelijks eenigzins onpasselijk, en bijna al onze hier achtergeblevene Javasche bedienden, die voor het werktuigelijke gedeelte onzer werkzaamheden onmisbaar zijn, waren meer of minder aan de beterende hand. De meeste van deze laatsten hadden in mijne afwezigheid de koorts gehad, en één van hen was daaronder bezweken. Dit is reeds de derde van onze *Javanen*, die wij op *Sumatra* hebben verloren, sedert ons halfjarig verblijf op dit eiland.

Door deze rampspoedige omstandigheden werden onze werkzaamheden op nieuw voor korten tijd afgebroken. Zoodra intusschen weder eenige van onze inlanders tot het mededoen van kleine togten sterk genoeg waren, is de Heer KORTHALS, met den Heer VAN GELDER, tegen het einde van de maand Januarij 1834 naar het gebergte achter *Padang* vertrokken, terwijl ik, vergezeld van den Heer OVERDIJK, weinige dagen later, een togtje over zee naar de baai *Boengoes* heb ondernomen. Alleen de Heer VAN OORT moest toen, uit hoofde van zijn nog te zwak ligchaamsgestel, te *Padang* achterblijven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De baai *Boengoes*, waar ik mij bijna eene maand heb opgehouden, ligt een paar mijlen (1) bezuiden *Padang*. Dezelve vormt eene wijde bogt van ruim eene halve mijl middellijn, die echter vele klippige ondiepten heeft, en daarom eene gevaarlijke reede voor groote schepen is. Buitendien ligt deze baai ook naar het westen, geheel vrij en open, waardoor de schepen, gedurende de westmousson, voor de hier, veelal hevig woedende, N. W. winden in dezelve eene niet zeer veilige schuilplaats zouden vinden.

Het lage voorgebergte, dat bij *Padang* tot aan den rand der zee uitspringt, en zich van dáár zuidwaarts tot *Poeloe Tjengko* voortzet, bepaalt ook de baai *Boengoes* voor een gedeelte met vrij steile hellingen, die bijna doorgaans eenen zeer rotsachtigen voet hebben. Alleen in het diepst oostelijke gedeelte der bogt heeft men eene schoone vlakte, die zich van lieverlede door af- en aanspoelingen van aarddeelen schijnt gevormd te hebben. Het omliggende boschrijke strandgebergte duidt bijkans overal eenen vulkanischen oorsprong aan, en de grond der zee, in deze streek, vertoont een fraai tapijt van vele verschillende koraal-vormingen.

De voornaamste dorpen, die in deze baai liggen, zijn: de kampong *Boengoes* in het oostelijke, en *Telokkaboean* in het zuidelijke gedeelte. Het eerstgemelde dorp is daarvan het aanzienlijkste. Hetzelve zal 80 tot 100 bamboezen huizen tellen, die, in twee tegen elkander overstaande rijën, langs het strand liggen en grootendeels een armoedig, oud en vervallen aanzien hebben.

De bewoners van *Boengoes* leven bijna uitsluitend van de vischvangst. Zij vissehen meest met groote trek- of schrobnetten, die voornamelijk uit de vezelen van de areng- en langkappalmen (*Arenga* LABILL. — *Gomutus* RUMPH SPRENG.) vervaardigd zijn, en gewoonlijk 150 en meer vademen lengte, bij 25 tot 30 vademen breedte, hebben. In het Maleisch heeten deze soort van netten *poekat*, welk woord echter de inlanders hier, volgens den, in dit gedeelte van *Sumatra* gebruikelijken tongval, *poekej* uitspreken.

Tot het vissehen met een dergelijk net zijn er zeven menschen noodig, van welke er één in eene kano zit, om het net, in zee, in orde te houden, en vooral goed op deszelfs achterste of zakgedeelte te passen, dat zulks niet onklaar raakt; terwijl de overige 6 man, aan de beide lange vleugels van het net, hetzelve langzaam strandwaarts trekken.

Het is inderdaad bijna ongeloofelijk, welk eene verbazende

(1) Men bedoelt hier en in het vervolg geographische mijlen.

menigte visschen dagelijks te *Boengoes* gevangen worden. Iedere vangst wordt gewoonlijk dadelijk uit het net aan andere handeldrijvende inlanders verkocht, die de visschen alsdan weder, in het klein, versch van de hand zetten, maar op ver na de meesten daarvan droogen, en dezelve in dezen staat naderhand verkoopen.

De rijkheid dezer baai aan zeedieren van verschillende klassen heeft ons, gedurende ons verblijf aldaar, in de gelegenheid gesteld, onze verzameling met eenen fraaijen en aanzienlijken buit van deze ontelbare waterbewoners te verrijken. Behalve een tachtigtal opgezette visschen, telt onze verzameling van dáár acht vaatjes met dieren in spiritus, waarvan drie met visschen, drie met crustaceën, één met molusken en een met zoöphyten zijn gevuld.

Uit de afdeeling der visschen hebben wij te *Boengoes* de volgende geslachten en soorten het menigvuldigst opgemerkt, die grootendeels met de bovengemelde schrobnetten worden gevangen; met uitzondering echter van eenige geslachten uit de groote familie der *Percoïdes*, die er meest alleen gehengeld worden.

Van kraakbeenvisschen komen somwijlen eenige kleine *Squali*, nu en dan een *Rhinobatus laevis* en verscheidene *Rajae* in de netten.

Uit de familie der *Gymnodontes* zagen wij er slechts zeldzaam eenige soorten van de geslachten *Tetrodon*, *Balistes* en *Ostracion*.

Van *Malacopterygii* worden niet zelden *Saurus coromandelicus et carinatus* v. h. en verscheidene *Clupeoïdes* gevangen, vooral ware *Clupeae*, en somtijds eenige species van de geslachten *Engraulis*, *Thrissa*, *Pristigaster*, *Elops* en *Notopterus*. Ook eenige *Esoces*, voornamelijk van de *genera Belone* en *Hemiramphus*, ziet men nog al dikwerf ophalen; zoo als ook de visschers in de monden der aanzienlijkste rivieren, die zich aldaar in zee storten, somtijds eenige *Cyprinoïdes* vangen.

Uit de familie der *Siluroïdes* vindt men meest de geslachten *Pimelodus* en *Plotosus*, en van die der *Pleuronectes* voornamelijk *Hippoglossus* en *Solea*. *Discoboli* zijn er doorgaans zeldzaam; het is alleen *Echeneis lineata*, die men nu en dan enkel in het net ontwaart.

Uit de groote familie der *Acanthopterygii* spelen vooral de *Taenioïdes* eene hoofdrol, en zulks voornamelijk door *Trichiurus lepturus*, die niet alleen hier, maar ook langs de geheele noordkust van *Java*, en bijna overal in *Indië*, onder alle visschen het menigvuldigst wordt gevangen. Men ziet zeldzaam, of omtrent

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nooit, een net trekken, waar niet deze visch het grootste gedeelte van de vangst uitmaakt. Hij wordt in groote hoeveelheid gedroogd en levert, in dezen staat, aan den Inlander een voornaam handelsproduct op, voor de binnenlanden hier en op *Java*.

Op de lage moerassige plaatsen, welke bij hoog water door de zee overstroomd worden, zijn de *Gobioïdes* verbazend menigvuldig, voornamelijk de ware *Gobii* en *Periophthalmii*, welke beide geslachten, maar vooral de talrijke soorten van het laatstgenoemde, met eene bewonderingswaardige vlugheid over den weeken, slijkachtigen grond heen spartelen; en op de, gedurende den ebtijd droog loopende, koraalriffen en het rotsige strand vindt men te *Boengoes* vele *Blennii* en soms fraaije kleine *Julus*-soorten, die zich met groote behendigheid tusschen de koraaltakken en de klippen weten te verbergen. *Sillago acuta* komt niet zelden in het net; gelijk ook, nu en dan, eenige soorten van de familie der *Percoïdes* uit zee worden opgetrokken, van de *genera: Dentex*, *Diacope*, *Serranus*, *Pristipomus*, *Scolopsis*, *Diagramma*, *Grammistes*, *Holocentrus*, *Scorpaena*, *Pterois*, *Sphyraena*, *Mullus*, *Mugil*, *Centropomus*, *Terapon*, *Apogon*, *Sciaena*, *Otolithes*, *Uranoscopus*, *Cottus*, *Platycephalus* en verscheidene anderen. *Lophioïdes* ziet men bijna nooit vangen, dan alleen bij toeval; daarentegen zijn de *Scomberoïdes* zoo veel menigvuldiger, en van deze vooral de ware *Scomber*, *Thynni* en het *genus Caranx*.

Ook van de afdeeling der *Vomeroïdes* vindt men niet zelden in de netten ééne of meerdere soorten van de geslachten *Selene*, *Gallus*, *Centronotus*, *Lichia*, *Zeus*, *Mene*, en vooral steeds eene ontzettende menigte *Squalae*.

Veel zeldzamer daarentegen zijn hier de *Squamipennes*. Van deze fraaije en zoo uitgebreide familie hebben wij te *Boengoes* soms slechts ééne of ten hoogste eenige weinige soorten waargenomen van de *Genera: Chaetodon*, *Platax*, *Holacanthus*, *Stromateus*, *Caesio*, *Premnas*, *Pomacentrus*, *Glyphisodon* en *Polynemus*, van welke allen de *Platax vespertilio* het menigvuldigst voorkomt. Bijna even zoo rijkelijk als deze laatstgemelde vindt men ook *Drepane punctata* en *Scatophagus ornatus*.

De ondiepe koraalbanken en vooral degene, welke bij laag water droog worden, zijn voor den Zoöloog, tot het bestuderen en verzamelen van zeedieren, van bijzonder belang. Hier ziet men de wonderbaarst gevormde wezens in stille harmonie met elkander vereenigd. Hunne verschillende wijze van leven en bestaan kenmerkt hunne zeer van elkander afwijkende innerlijke organisatie.

Het op zich zelf reeds bonte veld van zoo velerlei *Lithophyten* wordt verlevendigd door eene menigte *Crustaceën* van onderschei-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

dene geslachten, die, bij het minste gevaar, met verbazende vlugheid tusschen de ruimten der koraalstammen heenloopen, en zich dáárin verscholen houden. Overal ziet men ook *Zeesterren*, voornamelijk *Ophiurae*, hare lange vangarmen uit kleine openingen des harden steenachtigen gronds uitstrekken, in welke holten zij dadelijk terugkeeren, zoodra men eenen straal van haar aanroert. Wanneer zij zich niet geheel, of ten minste grootendeels, in de ruimte hebben gewaagd, hetgeen zij slechts zeldzaam of bijna nooit doen, kan men deze dieren ook niet gemakkelijk fraai en gaaf bekomen.

Echini zijn er insgelijks gemeen, en eindelijk bedekken nog vele Molusken, Holothuriën en andere Zoöphyten dit groote veld van schoonheden en merkwaardigheden.

Deze talrijke reeks van onderscheidene dieren lokken dan ook, bij iederen ebtijd, geheele zwermen van vogels uit, op de boven het watervlak uitstekende banken, om op hen te azen. Reigers en zeezwaluwen (*Sternae*) mogen vooral als hunne ergste vijanden aangemerkt worden. Tot de roofvogels, die zich somwijlen op deze drooge riffen neêrzetten, behooren *Falco pondicerianus*, zeldzamer *Falco blagrus*, en slechts nu en dan *Falco bacha* VAILL. Dat men aldaar ook niet zelden troepen *Totani*, *Tringae* en *Charadrii*, alsmede enkele individuën van *Numenius phaeopus* aantreft, is uit de overeenkomst van de leefwijs dezer strandvogels af te leiden.

Behalve de bovenvermelde verzameling van zeedieren hebben wij te *Boengoes* ook een veertigtal vogels en twee vaten met huiden in spiritus van mammaliën verzameld, die allen zeer goed geconserveerd zijn. Van eenige dezer laatstgenoemden hebben wij tevens geraamten vervaardigd, zoo als onder anderen verscheidene van *Hylobates syndactylus*, *Hylobates agilis*, *Cervus equinus* en *Cervus muntjac*.

Nadat ik met den Heer OVERDIJK, in de maand April, weder van *Boengoes* naar *Padang* terug was gekeerd, en onze verzameling op nieuw nagezien had, hebben wij een uitstapje van verscheidene dagen, noordwaarts van de hoofdplaats naar de lage streken van *Orojoeng Karang*, ondernomen, en zijn daarna, in het begin van de maand Mei, de Heeren KORTHALS, VAN OORT en VAN GELDER, naar het gebergte *Singalang* gevolgd, werwaarts zich deze Heeren, tot herstel hunner gezondheid, reeds eenige weken vroeger begeven hadden.

Aan den nieuwen weg naar de bovenlanden werd toen ijverig gewerkt door eenige honderden Maleijers, met den Heer HAGEN aan het hoofd, die destijds het opzigt had over deze belangrijke onderneming, en in het middelste, digtste gedeelte van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de kloof, door welke de rivier *Anée* stroomt, zijn verblijf hield. Deze Heer was zoo vriendelijk, ons in zijne woning op te nemen.

Door deze gunstige medehulp zagen wij ons in het midden van een ruim en veel belovend veld geplaatst. Onze nasporingen verwezenlijkten ook weldra niet alleen deze blijde verwachting, maar zij overtroffen zelfs, in zeker opzigt, dezelve aanmerkelijk, doordien wij in korten tijd een aanzienlijk getal deels geheel nieuwe, deels nog weinig bekende voorwerpen aldaar tot buit maakten.

Vooral is onze natuurkundige oogst uit deze wilde bosschen, die nog nimmer te voren door een' Europeër zijn betreden, in het rijk der zoogdieren, vogels en insekten van bijzonder belang. Ik hoop op dit gedeelte onzer nasporingen bij eene nadere gelegenheid terug te komen, en herhaal hier alleen, hetgeen ik reeds elders, ten deele, heb aangeteekend, dat gemeld gebergte zich, in eene onafgebrokene keten van den 9000 voet hoogen *Singalang*, vele mijlen ver zuid zuid-oostwaarts strekt en op deze wijze eenen natuurlijken scheidsmuur vormt, tusschen onze zoogenaamde boven- en benedenlandsche bezittingen alhier. De gesteldheid van deze bergschakel getuigt van eene oude, primitive wording. Hare formatie bestaat voornamelijk uit syenitachtig graniet en wakken, waar op vele plaatsen overgangskalk is opgelegd. De geheele keten heeft eene gemiddelde hoogte van 3000 voet boven de oppervlakte der zee. Zij is zeer ruwhoekig, door vele valleijen en diepe kloven van één gescheurd en alom met groote, digte, oorspronkelijke bosschen bedekt.

Over één' van derzelver bergtoppen, *Ambadjang* genaamd, die, volgens onze barometer-meting, 2975,0 Rijnl. voeten boven het oppervlak der zee ligt, liep vroeger de weg van *Padang* naar de bovenlanden. Dezelve was allermoeijelijkst, vooral voor het vervoer van producten en krijgsbehoeften, doordien het smalle juk, waarover zich het pad langs de Westzijde van den berg benedenwaarts slingerde, op ruim 2400 voet daling, eene gemiddelde helling had van 20 tot 22 graden.

De nieuwe weg, dien zijne Excellentie de Commissaris-Generaal VAN DEN BOSCH in 1833, tijdens Hoogstdeszelfs verblijf alhier, tot gemakkelijker gemeenschap, door gezegde bergreeks, heeft doen aanleggen, is derhalve van een onberekenbaar belang voor onze bovenlandsche distrikten. Dezelve loopt door de diepe kloof, die den zuid-oostelijken voet van de groote bergmassa *Singalang* en *Tendikej* met meergemelde lagere keten verbindt. Deze kloof is de éénige vallei, welke dit wilde en uitgestrekte

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gebergte in zijne geheele breedte doorsnijdt, en waar doorheen zich de rivier *Anée* zuid-westelijk afwaarts stort.

De weg is op last van zijne Excellentie het eerst gezocht en ten deele gebaand door de Heeren BURGER, KORTHALS, LANGE en HACCON; vervolgens door den laatstgenoemde verder aangelegd, en later, vooral door de zorg van den Heer Resident en den Civielen gezaghebber der bovenlanden, den Heer VAN DEN BERG, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid geworden. Op enkele moeijelijke plaatsen wordt nog bij voortduring aan deszelfs meerdere volmaaktheid gearbeid; dezelve loopt thans, van boven af gerekend, eerst een klein eind langs den linker- en vervolgens digt langs den regter-oever van de rivier *Anée*, heeft, over zijne gansche lengte genomen, van *Padang-pandjang* tot *Kajoetanam*, op omtrent derdehalve mijl afstands, eene gemiddelde helling van slechts $2\frac{1}{3}$ graad en is bijna doorgaans tien tot twaalf en meer voeten breed.

Volgens gedane barometerwaarnemingen ligt *Batang Singalang* in de kloof, van waar wij over de zes maanden de omliggende groote oorspronkelijke bosschen doorkruist hebben, op 1688 Rijnl. voeten (530 N. ellen), en het nieuw aangelegde Etablissement te *Padang-pandjang*, op 2172 Rijnl. voeten (682 N. ellen) boven de oppervlakte der zee.

De gedurige goede oogst, welken dit gebergte ons opleverde, was voornamelijk oorzaak, dat wij ons verblijf aldaar langer uitstrekten, dan wij vroeger wel voornemens waren, en dan misschien zelfs onze veiligheid, en vooral de sombere, vochtige luchtgesteltenis, die aan alle soortgelijke groote bosschen eigen is, zulks voor onze gezondheid raadzaam maakten. Het innige vertrouwen intusschen, dat alles wèl en gelukkig zoude afloopen, deed ons de toekomst gunstig te gemoet zien, en alle in den weg komende moeijelijkheden onder het getal van die onbepaalde lotgevallen stellen, met welke de natuuronderzoeker, in deze gewesten, zoo menigmaal en dikwerf zoo zwaar te kampen heeft.

Maar weldra werd, helaas! deze aangename en gelukkige hoop door eene noodlottige gebeurtenis afgebroken, die de weemoedigste gedachten, met de herinnering aan onze afgelegene, eenzame legerplaats doet gepaard gaan. Onze geachte en bekwame Teekenaar en Administrateur der Commissie, de Heer P. VAN OORT, werd op den 25sten Augustus plotseling aldaar ziek, en reeds den 2den September daarna was hij niet meer! Eene boosaardige galkoorts heeft in weinige dagen zijn jong en werkzaam leven met de stille rust des grafs verwisseld.

Ondanks deze nieuwe ramp, welke de Commissie in het algemeen en het Zoölogische gedeelte daarvan meer in het bijzonder

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gevoelig trof, hervatten wij weldra onze onderzoekingen te *Batang Singalang* en zetten dezelve met frisschen moed en een gunstig gevolg voort, tot tegen het einde van de maand November, als wanneer de Heeren VAN GELDER en OVERDIJK met de verzamelde voorwerpen naar *Padang* terugkeerden, om dezelve aldaar nader in orde te brengen, terwijl de Heer KORTHALS en ik reeds eenige weken vroeger naar de bovenlanden waren vertrokken, om den berg *Merapi* te bestijgen en het door ons hernomene distrikt *Matoea* met het meer van de Tien-*Kotta's* te bezoeken.

De berg *Merapi* zal zich nagenoeg in het middelste gedeelte van onze Padangsche bezittingen bevinden. Hij ligt op 0° 20′ Zuiderbreedte, en 100° 28′ Oosterlengte van *Greenwich*, en is $6\frac{1}{2}$ mijl van het Westen en $19\frac{1}{2}$ tot 20 mijlen van het Oosterzeestrand verwijderd. Zijne aanzienlijke hoogte en nog meer zijn onrustig vulkanisch karakter hebben hem bij de bewoners dezer Landen alom bekend en berucht gemaakt. De menigvuldige rollingen en schokken, die zijn binnenste doorwoelen en zich telkens, door kleine uitbrakingen van rook en asch, ruimte en lucht trachten te verschaffen, vervullen de dorpen en gehuchten, welke om zijnen vruchtbaren voet zijn gelegen, niet zelden met vrees en schrik.

De Heer KORTHALS en ik hebben den *Merapi* in de maand November des verledenen jaars, in gezelschap van den Heer VAN DEN BERG en familie, bestegen. Wij beklommen denzelven van *Tanadatar* uit, langs de Z. Z. O. zijde, waar de helling van den berg veel minder steil is, dan aan deszelfs W.-, N.- en O.-kant.

De weg voerde ons van *Batoe Sangkar* over *Lima Kouw* tot op omtrent éénen paal afstands van het dorp *Samaboe*, alwaar wij een zijpad insloegen en nu afwisselend W. N. W. en N. N. W.-waarts togen. Wij kwamen weldra door de dorpen *Pieramban*, *Songejdjamboe* en *Limboatan*, welk laatstgenoemde de hoogstgelegene en laatste Kampong is, welken men van dezen of den Z. O. kant van den *Merapi* aantreft. Onze Fortinsche barometer stond hier des middags half 12 ure, bij betrokken' hemel, op 677.3 m. m., de thermometer op 25.5 centigraden, en, volgens onze berekeningen, verkregen wij eene hoogte van 1018.5 meters of 3245 Rijnl. voeten.

Tot aan het groote en fraai gelegene dorp *Songejdjamboe*, dat eenige honderd voeten dieper zich bevindt, heeft het land slechts eene flaauwe rijzing en is overal heerlijk met rijstvelden bedekt. Van dáár echter, verder opwaarts, wordt de grond allengs ongelijker, bij afwisseling meer hellend en de rijstteelt bekrompener en meer beperkt, tot men, op eene hoogte van 3.400 voeten, boven het zeevlak, dit graangewas geheel en al verliest.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De kokosboom is hier bijna niet meer te vinden; daarentegen worden het bamboesriet en de *areng*-palm algemeener en menigvuldiger. De koffij staat weelderig in alle heiningen en tuinen van de vele, hier en daar verstrooid liggende, dorpen en gehuchten.

Eenige honderden voeten boven *Limboatan* kwamen wij aan het bosch, waar wij noord-westelijk bergwaarts doortrokken. Het pad liep over een groot juk, dat zich, onafgebroken, tot digt bij de kraters voortzette, maar hoe langer hoe smaller werd. Het bosch was, zelfs in het lagere gedeelte, slechts van eene middelbare grootte; hooger op werd het allengs kleiner en ijler, tot eindelijk op 7,000 voeten rijzing de smalle jukken, derzelver steile hellingen en diepe dalen alleen nog met klein kreupelhout begroeid waren. Struiken van *Rhododendron*, *Leucocarpa*, *Gaulteria*, *Gnaphalium*, onderscheidene varen en mossoorten maakten hier de hoofdvegetatie uit, terwijl de ruwe grond zelf, vooral met rotsblokken van Trachiet, en anderen meer of minder verbrande uitgeworpene stoffen overdekt was. Vooral gaf het *Gnaphalium*, dat op sommige plaatsen geheele berghellingen overdekte, door zijn eigenaardig bleek gewaad, aan dit oord een zeker koud, stijf en bar voorkomen.

Opmerkelijk is het, dat wij hoegenaamd geene zoogdieren, zelfs niet eens een spoor van den rhinoceros, en geenen enkelen aap in het zoo uitgebreide en zoo weinig door menschen bezochte woud, dat tevens zulke verschillende hoogten en temperaturen aanbiedt, langs deze bergzijde hebben waargenomen. Volgens het zeggen van onze inlandsche begeleiders, zouden zich ook werkelijk in het geheel geene apen op de *Merapi* ophouden, hetgeen ik echter naauwelijks kon gelooven, daar men toch anders in alle bergachtige streken op dit eiland, die eenigzins met groot bosch bedekt zijn, ten minste *Hylobates syndactylus* en *Semnopithecus melalophus* aantreft.

Ook aan vogels scheen het woud, dat wij doortrokken, niet bijzonder rijk te zijn. Op ruim 4,000 voeten boven de oppervlakte der zee, zagen wij *Psilopogon pyrolophus*, *Edolius retifer* en eenige weinige anderen. Omtrent duizend voeten hooger, ontmoette ons een groote troep zwerfvogels, waarbij ik voornamelijk mijne *Timalia concreta*, *Pomatorhimis montanus* en verscheidene kleine *Muscicapae* opmerkte. Nog verder opwaarts, op 7,000 tot 8,000 voeten hoogte, hoorden wij nu en dan eene *Columba ruficeps* K., en zagen van tijd tot tijd eene *Columba Capellei*. Vrij menigvuldig troffen wij op laatstgenoemde gure hoogte *Ixos bimaculatus* aan, en een klein groenachtig geel *Dicaeum* met sneeuwwitte oogleden, dat, indien ik mij niet vergis, groote overeenkomst heeft met *Dicaeum flavum*, HORSF: en welligt

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zelfs identisch met deze soort is. Hetzelve leefde toen in kleine troepen en vertoonde zich, even als *Ixos bimaculatus* en *Columba Capellei*, tot digt bij de kraterranden, waar het, gelijk deze, het kleine hout doortrok. Dit zijn de drie eenige vogelsoorten, die wij op den top van den *Merapi* hebben gevonden.

Alle drie aasden op de kleine zwart-blaauwe beziën, die, volgens den Heer KORTHALS, tot eene soort van *Thibautia* behooren, met welken heester de steenachtige zijhellingen van de kraters voornamelijk bedekt zijn, en die destijds allen zwaar met vruchten beladen waren.

Verrassend is het gezigt, wanneer men het naakte voorstrand van de laatste barre helling, die de kraters zuid-oostelijk omzoomt, bereikt heeft. Men overziet vandaar de geheele uitgestrekte verwoesting, welke het vulkanische vuur op dezen berg veroorzaakt heeft. De ruimte, die dezelve inneemt en binnen welke zich de uitwerking zijner krachten tot dusverre bepaald heeft, beslaat vele duizenden voeten middellijn. Deze aanzienlijke uitgebreidheid vormt thans, voor het grootste gedeelte, de kruin van den berg. Dezelve is overal krachtdadig opgewoeld, en geen struikje of groen grashalmpje versiert zijnen akeligen dorren schoot.

Dit groote kraterveld, dat in deszelfs rigting de gesteldheid van het gebergte volgt, is, naar onze geömetrische opneming, van het N. O. naar het Z. W. omtrent 9.000 Rhijnl. voeten lang en van het N. W. naar het Z. O. 5800 voeten breed. In hetzelve liggen drie kleine kraterketels, die bijkans in eene regte lijn, zich insgelijks van het N. O. naar het Z. W. uitstrekken, en bij de inlanders, volgens hunnen ouderdom en hunne ligging, onder de namen van *Pakoentan toea*, *Pakoentan tenga* en *Pakoentan bongsoe* bekend zijn. De vulkanische krachten hebben zich namelijk hier allengs van het oosten westwaarts verplaatst; liggende de *Pakoentan toeha* of oude krater omtrent in het middelste gedeelte van den tegenwoordigen kruinsomvang des bergs; de *Pakoentan tenga* of middelste krater, die tevens de kleinste van allen is, iets meer westelijk, en eindelijk de *Pakoentan bongsoe* of jongste krater, geheel op het zuidwestelijke uiteinde van den top.

De eerstgemelde of oude krater bestaat in een eenigzins langwerpig-rond hol, dat zich nagenoeg van het Z. W. naar het N. O. uitstrekt, en in deze rigting 512 Nederl. ellen lang en van het Z. O. naar het N. W. 320 ellen breed is. Zijne diepte bedraagt, van het laagste gedeelte des rands, 114 ellen of meters. De wanden van dezen kraterketel zijn vrij steil, en vertoonen hier en daar groote rotsklompen van Trachiet. Op den grond staat een weinig koud water, dat thans door de vele regens zeer troebel is. Nergens hebben wij daarin nog eenig levend vuur waargenomen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De *Pakoentan tenga*, of middelste krater, bestaat alleen in een hol van omtrent 40 meters diepte, dat bijna rondom van eene opgewoelde en opgeworpene, uit aarde en steenen bestaande hoogte omzoomd is. Alleen aan de W. N. W. zijde is deze ringhoogte veel lager. De geheele ketel is aan den bovenrand ongeveer 140 ellen wijd. De stellingen van binnen zijn doorgaans zeer steil en uit dezelve dringen op verscheidene plaatsen gedurig rookwolken op. De bodem is droog.

Niet ver van den *Pakoentan tenga* ligt eindelijk de *Pakoentan bongsoe* of jongste krater, waarin zich de geheele vulkanische kracht en uitwerking thans schijnt te hebben geconcentreerd. Deze krater vormt eenen bijna cirkelronden trechter, die aan den bovenrand 390 ellen wijdte heeft, en daarbij 148 ellen diep is. De wand is bijna rondom even steil, hebbende dezelve doorgaans eene helling van 38 tot 40 graden. Hij bestaat voornamelijk uit aarde, en vertoont slechts op enkele plaatsen kleine muren van rotsblokken. Zoo wel uit de spleten dezer rotsen, als overal aan de wanden binnen den omtrek van den kraterketel worden aanhoudend dikke rookwolken van water- en zwaveldampen uitgedreven, die hier met de grootste bedaardheid en stilte te voorschijn dringen en opstijgen. Niet het allerminste geruisch hoort men in den krater; terwijl toch anders soortgelijke rookuitwerpingen op vuurbergen gewoonlijk met een sterk stoomachtig gedruisch gepaard gaan. De steenen en rotsen langs de wanden en op den grond van den ketel zijn doorgaans rijkelijk met zwavel overtrokken en, zoo als het schijnt, grootendeels gecalcineerd. De grond zelf is geheel droog, niettegenstaande het destijds verscheidene dagen achtereen had geregend.

Door dezen kraterketel hebben sinds geruimen tijd al de uitbrakingen plaats gehad, welke de *Merapi* ontlast heeft, en die nog bij voortduring de rust van de omliggende bewoners nu en dan storen.

De *Pakoentan bongsoe* ligt, zoo als ik reeds gemeld heb, op het zuidwestelijke uiteinde van den bergtop, te midden van eene komachtige verdieping, die bijna rondom van opgeworpene hoogten is ingesloten. Deze ringhoogte, die zich een paar honderd voeten verheft, bestaat, even als andere dergelijke opgewoelde, heuvelachtige hoopen, die hier en daar, maar voornamelijk om de kraterketels liggen, uit leem- en kleiachtige aarde, vulkanische asch en zand, en ander, meer of minder tot puim en gruis verbrand, gesteente. Op eene dezer hoogten, die tusschen den ouden en middelsten krater is gelegen, stond onze Fortinsche barometer, des middags ten 12 ure, bij bewolkten hemel, op 556,0 m. m. terwijl de thermometer op datzelfde oogenblik aldaar 15,7 centigraden teekende.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Volgens waarneming geeft de berekening, naar BIOT's formule, een verschil boven het zeevlak van 2722,2 Ned. ellen of 8673,2 Rijnl. voeten.

Trekt men nu hierbij nog 167 ellen, welke, volgens onze geömetrische opneming, de hooge bergwand, die de kraters in eenen wijden halven kring ten N. O. omgeeft, en thans het hoogste punt van den *Merapi* uitmaakt, zich boven de observatie-plaats verheft, dan wordt de geheele hoogte van den berg 2898,2 meters of 9234,2 Rijnl. voeten.

Dat intusschen de *Merapi* een zeer aanzienlijk gedeelte van zijne oorspronkelijke hoogte verloren heeft, door het afwerpen van zijnen ganschen vroegeren top, laat zich uit zijne tegenwoordige stomp afgeknotte en ineengedrongene gedaante met zekerheid afleiden. Neemt men hierbij de overeenkomst te hulp van andere groote bergen en vooral van zulke, welke men vooronderstellen kan, dat van eenen vulkanischen aard zijn, die bijna algemeen eenen schraal uitloopenden, kleinen, ronden top dragen, en waarvan de zijhellingen over het algemeen, hoe nader aan het gure punt-gedeelte, des te steiler worden, en maakt men deze analogie op den *Merapi* van toepassing, wanneer men zijnen tamelijk breeden voet, met den grooten uitgestrekten kruin vergelijkt, en de twee tegen over elkander staande lijnen, slechts op dezelfde helling elkander laat snijden, dan heeft deze berg ten minste ruim 2,000 voeten van zijne primitive hoogte verloren.

Ten slotte moet ik nog eene merkwaardige gebeurtenis aanstippen, namelijk deze: dat voor ongeveer vijftien jaren, toen de *Padries* het grootste gedeelte van *Tana-datar* en *Agam* onder het juk gebragt hadden, en de aan deze en gindsche zijde van den *Merapi* liggende dorpen en gehuchten niet meer door de lage, bebouwde streken en langs gebaande wegen met elkander veilig handelen en verkeeren konden, zij daartoe eene zekere schuilplaats hebben gekozen bij de kraters, op den top van dezen berg, alwaar zij alsdan iedere week eens markt hielden. Op zekeren dag, dat er elf inlanders van de dorpen *Limboatan* en *Songejdjamboe* derwaarts wilden gaan met koopwaren, overviel hen, digt bij den top, een zoodanig hevige wind, mist en koude, dat er negen van hen stijf ter aarde nederstortten en op de plaats dood bleven liggen, terwijl alleen twee nog zoo veel kracht hadden, om den berg weder af te loopen, en de treurige mare van hunne togtgenooten te hunnent bekend te maken.

Om derhalve een soortgelijk ongelukkig lot te voorkomen, werd bij de aanvaarding van onzen togt, ter eere van de berggeesten, een buffel geslagt, en daarbij eenig wierook geofferd.

Nadat de Heer KORTHALS en ik, bij een zeer ongunstig, veelal

winderig, regenachtig, duister en mistig weder, zes dagen op den top van den *Merapi* doorgebragt, en eene kaart van deszelfs gesteldheid ontworpen hadden, zijn wij naar *Batoe Sangkar* teruggekeerd. Alhoewel ook wij verheugd waren, eenen zoo moeijelijken en in zeker opzigt gevaarlijken togt gelukkig voleind te hebben, zoo was toch zeker de blijdschap over de afdaling van den berg, bij onze vijftien inlandsche begeleiders nog aanmerkelijk grooter en inniger. Slechts met de grootste moeite en door herhaalde toespraken in de vriendelijkste en troostrijkste bewoordingen, zijn wij er in geslaagd, deze menschen bij ons te houden. Zoo is de natuuronderzoeker in zijne ondernemingen altijd, nu eens van het weder, dan weêr van andere hinderlijke omstandigheden afhankelijk.

Wij hebben daarna nog eenige togtjes ondernomen naar verscheidene merkwaardige plaatsen in *Tana datar*, zoo als, onder anderen, naar de eertijds vermaarde dorpen *Soeroasso* en *Paganoedjoeng;* en zijn vervolgens, over *goegoersigandang* en *Matoea*, naar de *Dano* of het meer van de Tien *Kottas* vertrokken.

Wij hadden op dezen weg op nieuw gelegenheid, de ontzettende versterkingen te bewonderen, welke *Matoea*, reeds van nature zoo buitengewoon begunstigen en die door kunst en moeite tot eenen verbazenden staat van verdediging zijn toegerust. Wanneer men door de vele honderden voeten breede en diepe ravijnen komt, welke dit district ten O. en N. O. bepalen, en daarbij de geweldige inkappingen, dikke aarden borstweringen en ondoordringbare bamboesdoerie-heiningen ziet, die langs de steile wanden, op alle maar eenigzins toegankelijke plaatsen aangebragt zijn, dan moet men waarlijk de moedvolle onderneming ten hoogste bewonderen, die ons gelukkig het wederbezit van deze landen heeft verzekerd.

De bewoners van *Matoea* waren toen overal druk bezig met het bebouwen van hunne rijstvelden en schenen zich den veranderden staat en het nieuwe bestuur in hun midden weinig aan te trekken. Zij hadden ook bij en na de wederinneming weinig of bijna niets geleden en verloren, doordien de dappere Overste BAUËR alle weêrwraak en buitensporigheid, aan welke zich de gemeene soldaat in *Indië*, en vooral de inlandsche, bij soortgelijke gebeurtenissen, zoo gaarne overgeeft, ten strengste had verboden en dezen menschlievenden maatregel, door wijs beleid en een goed toezigt, heeft weten te handhaven.

De groote ravijnen bij *Matoea* bestaan, even als die in het Agamsche, uit eene eigenaardige losse en drooge trasachtige stof, die overal van eenen vulkanischen oorsprong de duidelijkste kenmerken draagt. Dezelve vormt op de meeste plaatsen meer of minder steil afgebrokkelde wanden van verscheidene honderden

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

voeten hoogte, die door hunne lichtgrijze kleur, op eenigen afstand gezien, volmaakt op rotswanden van witten zandsteen gelijken. Deze tufachtige grond bestaat voornamelijk uit vulkanische asch en zand, die doorgaans rijkelijk met meer of minder verweerde stukjes puimsteen doormengd is. De puimsteen heeft ten deele eene glasachtige en ten deele eene stralige hoedanigheid. Buitendien vindt men ook vele korreltjes van kwarts en lava, alsmede eene menigte lovertjes van glimmer (*mica*) daarin, welke laatstgenoemde bergstof gewoonlijk eene fraaïje, gele en metalliek glinsterende kleur heeft. De stof komt over het algemeen, indien ik mij niet vergis, eenigzins overeen met de zoogenaamde pausollana aarde, die in *Italië* wordt gewonnen, en zal ook waarschijnlijk, even als laatstgenoemde zelfstandigheid, een goed bouw-materiaal opleveren.

In ieder van deze merkwaardige ravijnen stroomt eene kleine rivier, die alle, na de vereeniging van de ravijnen zelve, ten noordwesten van de *Toedjoe Loeras*, in elkander vloeijen en zoo gemeenschappelijk, met nog vele andere wateren, de rivier *Massang* vormen, welke zich benoorden *Tiko* in zee stort.

De kleine en meest naakte heuvelreeksen, die tusschen het fort *de Kock*, en het Agamsche en *Pantar*, bij *Matoea*, hier en daar langs de bovenvermelde ravijnen loopen, hebben voor het grootste gedeelte eene overgangs-kalkformatie, van welke rotssoort de grond op sommige plaatsen met blokken en stukken digt bezaaid ligt. De bovenste aardkorst bestaat anders voornamelijk uit een' leemigen en kleiachtigen grond, die niet zelden rijkelijk met okerdeelen bezwangerd is.

Het nieuwe fort van *Matoea* ligt niet ver ten N. W. van het dorp oud- of groot-*Matoea*, te midden eener vrije, schoone grasvlakte, alwaar voormaals door de Maleijers markt gehouden werd. Het klimaat is er frisch en gezond. Onze barometer stond aldaar 's middags 1 uur, bij bewolkte lucht en slechts weinig zonneschijn, op 675,9 m. m. de vrije thermometer op 25,0 centigraden, hetgeen eene hoogte geeft boven de oppervlakte der zee van 1038,6 N. ellen of 3279,2 Rijnl. voeten.

Deze streek is overigens op niet zeer verren afstand ten O. door meergemelde ravijnen en ten N. W., W. en Z. door eenige kleine bergrijen ingesloten. Alleen naar het Z. O. vormt het land een laag dal, waardoor de weg leidt naar de *Dano*, of het meer van de Tien *Kottas*.

Nadat men een goed uur door gezegd dal gereden is, op bijna gelijke hoogte met *Matoea*, komt men eensklaps aan eene tamelijk steilafloopende helling, aan welker voet men, diep beneden zich, een ontzettend, donkerblaauwachtig watervlak ziet

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

liggen, dat rondom van eene keten boschrijke bergen omgeven is. Dit is de *Dano*.

Dezelve levert inderdaad een hoogst verrassend en wegslepend fraai gezigt op, dat over het algemeen, meer liefelijke zachtheid en tevens meer schilderachtige verhevenheid in zich vereenigt, dan het meer van *Sinkara*.

Het laatstgenoemde binnenmeer, dat eene mijl of zes zuid-oostelijker ligt, wordt ingesloten door een lager ringgebergte, dat meest flaauwe hellingen heeft en voor een gedeelte kaal en dor is, terwijl de *Dano* bijkans rondom bezoomd wordt door eene keten veel hooger bergen, die van het laagste voeteinde tot op de hoogste punten digt met bosch bedekt zijn. Op vele plaatsen besproeit de kleine golfslag de takken en bladeren van het geboomte, dat zich in dit groote en helle watervlak spiegelt. Aan enkele oorden, voornamelijk in het zuidelijke en zuidwestelijke gedeelte, vertoont het gebergte tevens vele naakte zwarte rotswanden, die aan het geheel een trotscher en stouter voorkomen geven.

Volgens eene naauwkeurige trigonometrische opneming van den Heer OSTHOFF strekt zich de *Dano* van het N. t. W. naar het Z. t. O. uit, in welke rigting dezelve 37,600 voeten lang, en in het midden gemeten, van het W. naar het O. 20,800 Rijnl. voeten breed is. Zij heeft over het algemeen eene eenigzins langwerpig eivormige gedaante. Hare diepte moet zeer aanzienlijk zijn.

In het zuidwestelijke, westelijke en noordelijke gedeelte van het meer liggen eenige kleine eilandjes, die meest uit ruwe klippen bestaan, maar grootendeels begroeid zijn. De oever langs de oostzijde is vlak en zandig, welk zand voornamelijk uit kwarts en ontbondene wakke bestaat. Buitendien vindt men ook vele tukjes puim- en andere kleine rolsteenen aldaar, die niet zelden sporen van vulkanische werking vertoonen. Ook heeft men eene heete bron, ongeveer duizend passen ten N. O. van het dorp *Menindjoe*, digt bij den rand van het meer, alwaar een sterk laauw water gedurig uit de aarde opborrelt.

Deze omstandigheden, gepaard met de geheele gesteldheid van de *Dano*, en zulks voornamelijk met betrekking tot haar steilwandig ringgebergte, doen het gevoelen in ons ontstaan, dat deze groote bergkom haar aanwezen welligt aan eene hevige onderaardsche omwenteling te danken heeft. De groote rotswanden, welke het gebergte, vooral in het Z. en Z. W. gedeelte vertoont, schijnen tot bevestiging dezer stelling aanmerkelijk bij te dragen, althans dezelve waarschijnlijk te maken. Alhoewel wij deze rotswanden slechts op eenigen afstand hebben mogen beschouwen, meenen wij nogtans, dezelve met zekerheid voor Trachietrotsen te kunnen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

houden, van welke steensoort ook de rivierbedden, langs den oostkant van het meer, rijkelijk belegd zijn.

Volgens den gemiddelden stand van den barometer, waargenomen te *Menindjoe*, aan de oostzijde van de *Dano*, ligt dit meer 466,0 Nederl. ellen of 1484,8 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee. Op den hoogsten rand van de oostelijke berghelling, waarover de weg van *Matoea* derwaarts loopt, wijst gemeld instrument eene hoogte aan van 1150,0 Ned. ellen of 3664,1 Rijnl. voeten. Het gebergte langs dezen kant biedt intusschen eene der laagste punten van de keten aan, die de *Dano* omgeeft; het zuidelijke, noordelijke en westelijke gedeelte daarvan is doorgaans eenige honderden voeten hooger. Maar nemen wij slechts de bepaalde hoogte tot basis aan, dan zien wij daaruit, dat dit ringgebergte zich omtrent 2,200 voeten boven het watervlak van de *Dano* verheft.

Van dezen aanzienlijken bergkring storten zich vele honderde kleine riviertjes en armpjes af in het meer; de uitwatering heeft echter alleen plaats aan de westzijde, alwaar het gebergte eenen diepen pas vormt, waardoor de rivier *Antokan* met een wild schuimend gebruis afstroomt. Dezelve vloeit zuid westwaarts en valt benoorden *Tiko* in zee.

Langs den oever van de *Dano* liggen Zes en Vier *Kottas*, die te zamen de zoogenaamde Tien *Kottas* vormen. De eerstgemelde zijn gelegen aan den zuid- en zuid-west-kant van het meer en de laatstgezegde, of Vier *Kottas*, om deszelfs oostelijk- en noordergedeelte. Deze tien dorpen worden genoemd: *Kotta malintang, Songejdjawie, Paningdjawan, Kotta baroe, Kampang baroe, Tondjong batoeang, Bayor, Menindjoe, Songej batang* en *Tondjong Sauie.* De eerstgenoemde zes dorpen worden bestuurd door 77 *Panghoeloe's* en de laatste vier door 110 *Panghoeloe's.*

Kort na de inneming van *Matoea* hebben zich de Twaalf *Kottas* der bovenlanden, die ten N. W. aan *Matoea* grenzen en de Tien *Kottas* om de *Dano*, aan het gouvernement onderworpen. Wij hebben daarop een fortje aangelegd te *Songej djawie*, dat aan den noordkant van het meer is gelegen. Eene andere kleine sterkte bezitten wij te *Passer satoe*, aan de westzijde bij de uitwatering, en eindelijk eene derde voorloopige positie te *Menindjoe*, aan den oostelijken oever van het meer, vlak tegen over *Passer satoe. Menindjoe* wordt door de geneesheeren, wegens zijn koel en gezond klimaat, tot het herstel van beterende zieken bijzonder aangeprezen.

De weg, welke van *Tiko* over *Mengoppo* en de *Dano* naar de bovenlanden loopt, is slechts drie, hoogstens vier dagreizen ver, en alleen bij den oostelijken opgang van de *Dano* en door de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ravijnen bij *Matoea*, eenigzins moeijelijk. Tot meerder gemak en tevens tot bespoediging dezer reis, bestaat thans eene geregelde overvaart over de *Dano* met groote inlandsche kano's, die gewoonlijk uit eenen enkelen grooten uitgeholden boomstam vervaardigd zijn, en waarmede men in twee uren roeijens van *Passer satoe* naar *Menindjoe* oversteekt. Anders loopt de weg noordelijk langs het meer, voor welke route men echter bijna één' dag noodig heeft.

Zeer voldaan over onzen togt naar deze schoone en belangrijke streek, keerden wij van de *Dano* over *Matoea* naar het fort *de Kock* terug. De ongesteldheid van den Heer KORTHALS, die reeds eenige dagen geduurd had, werd door het slechte regenachtige weder, dat wij gedurende deze laatste route gehad hadden, aanmerkelijk verergerd, waardoor zich Z. Ed., tot ons beider leedwezen, gedwongen zag, van alle verdere moeijelijke reizen vooreerst af te zien. Wij hadden reeds vroeger afspraak gemaakt met den Heer Civielen Gezaghebber der Padangsche bovenlanden, om bij deze gelegenheid, indien eenigzins mogelijk, aan de uitnoodiging te voldoen van den Heer Resident van Sumatras westkust.

Deze uitnoodiging had ten doel, om, zoo ver zulks de veiligheid toeliet, eene opneming te bewerken, van de verschillende débouchés welke uit de afdeelingen Vijftig *Kottas*, *Alaban*, *Lintauw* en *Boea* naar de oostkust afloopen, om door derzelver naauwkeuriger kennis de belangen van den handel beter te kunnen uitbreiden en waarborgen en den invoer van vreemde produkten, uit andere vrije distrikten, voornamelijk van de oostkust, gemakkelijker te kunnen tegengaan.

Ik besloot derhalve de reis naar deze oostelijke streken alleen te ondernemen, en hoe moeijelijk en zelfs gevaarlijk de uitvoering van deze opdragt ware, heb ik nogtans, naar gelang der omstandigheden, beproefd en getracht, om deze gewigtige taak zoo goed mogelijk uit te voeren, mij met het denkbeeld verheugende van daardoor, zoowel voor de algemeene kennis dezer nog weinig bekende streek, als meer bijzonder tot het onmiddellijk nut en belang van onze bezittingen hier eene, zeker schoon wel kleine, maar toch niet onbelangrijke bijdrage te zullen leveren.

Het was mij bijzonder aangenaam den Heer Luit^{t}. HELBACH toevallig te *Paya comba* aan te treffen, dewijl ZEd. door zijn veeljarig verblijf in deze landschappen en vele inspectietogten naar onderscheidene gedeelten, zich eene algemeene kennis heeft verworven van derzelver statistieke gesteldheid. ZEd. had niet alleen de vriendelijkheid, mij alle hem daaromtrent bekende daadzaken mede te deelen, maar bood zich zelfs aan, om, na daartoe beko-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

men verlof van zijnen Chef, de togten voor de opneming mede te zullen doen. Dit verpligtende aanbod deed mij des te meer genoegen, daar de Heer HELBACH, als militaire en civiele Kommandant van *Alaban*, eenen gunstigen invloed bezit op de bevolking, en zich tevens het, hier vreemdsoortige, Maleische dialekt heeft weten eigen te maken, waardoor hij beter in de gelegenheid is gesteld, om soortgelijke ingewikkelde en meestal moeijelijk bij den inlander uit te vorschen narigten, den politischen toestand van deszelfs land betreffende, door vele vergezochte woorden en omwegen te erlangen. Ook aan de andere Heeren en vele Kommandanten van de Vijftig *Kottas Lintouw* en *Boea* ben ik voor de krachtige medehulp, tot betere bereiking van mijn doel, den grootsten dank schuldig.

Door deze algemeene dienstvaardigheid is het mij gelukt, een naauwkeurig en volledig overzigt te bekomen van alle wegen en rivieren, welke uit onze bezittingen alhier en derzelver omstreken naar de oostkust afloopen. Tot meerdere duidelijkheid hebben wij daarvan eene kaart ontworpen, die wij vertrouwen, dat een juist denkbeeld zal aanbieden van de ware gesteldheid onzer Padangsche bovenlanden, derzelver tegenwoordige grenzen en verbindingen met de naburige nog onafhankelijke distrikten. Vóór ik echter tot de speciale behandeling overga van onze nasporingen, waarop gemelde kaart in te lasschen, die ik gedurende mijn verblijf in deze oostelijke streken, gelegenheid heb gevonden, te verzamelen, nog het volgende.

Het landschap *Rana lima poeloe*, of ook wel *Liema poeloe kotta* door de inlanders genaamd, ligt aan het N. oostelijk uiteinde van onze Padangsche bovenlanden, tusschen de 0° 4′ tot 0° 12′ Z. breedte en 100° 28′ tot 100° 45′ O. lengte van *Greenwich*. Het land vormt eene groote langwerpige kom, die zich voornamelijk van het N. N. W. naar het Z. Z. O. strekt, en in deze rigting bijna vier geographische mijlen lang is. De geheele kom ligt op eene gemiddelde hoogte van 1550 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee. Zij vertoont bijna overal eene zandsteenformatie, die op enkele plaatsen uit witten en op andere uit den zoogenaamden rooden zandsteen (*rothes todtes liegendes*) en graauwen zandsteen (*graue liegende*) bestaat. De grond is overigens, in zijne geheele uitgestrektheid, nagenoeg geheel vlak en effen.

Dit ruime en schoone hoogdal is bijna rondom ingesloten door onderscheidene bergen en heuvelreijen, van welke de *goenoeng Sago* in het zuiden, en *boekit* (1) *Bongsoe* in het noorden, de voor-

(1) Beide woorden, *boekit* en *goenoeng*, worden hier onverschillig berg genoemd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

naamste punten vormen. Deze laatstgemelde berg is zeer waarschijnlijk de *Princess Augusta Sophia Hill*, van Sir H. RAFFLES; daar dezelve zijnen kegelvormigen top over den geheelen omtrek en vooral ver over het meer oostelijk gelegene gebergte verheft. De Heer RAFFLES schijnt den *boekit Bongsoe*, op zijne reis naar het meer van *Samawang* en *Tana datur*, van het eene of andere vrije punt gezien te hebben, maar hield denzelven, zonder twijfel, wegens zijne aanmerkelijk boven het overige land uitstekende kruin, voor hooger dan hij inderdaad is, en plaatste hem ook, op zijne kaart van *Sumatra* (1) veel verder oostwaarts, dan hij in de natuur ligt. Zoowel de *boekit Bongsoe* als de *goenoeng Sago* en het grootste gedeelte van de bergreeks, die de vlakte der Vijftig Kota's ten O.—N. en N. W. omgeeft, is digt met bosch bedekt.

Behalve de *batang Sinamang*, die de geheele *Rana lima poelo* van het N. W. naar het Z. O. doorloopt, doorkronkelen nog vele andere rivieren en beken deze vruchtbare bergkom, die zich alleen in de *batang* (2) *Sinamang* storten en waarvan de voornaamste zijn: de *batang Lampasej*, *batang Paloeboe* en *batang Agam*.

De meeste dezer rivieren hebben, wegens het vlakke land, dat zij doorvloeijen, slechts eenen zachten stroom, maar niet

---

(1) *Map of the island of Sumatra, constructed chiefly from surveys taken by order of the late Sir* TH. ST. RAFFLES. De groote onnaauwkeurigheid van deze kaart zal het best uit eene vergelijking kunnen worden opgemaakt van dat gedeelte van *Sumatra*, waarover zich de onze uitstrekt. Ik zal hier alleen eenige weinige grove fouten daarin aanstippen. De *goenoeng Sago*, dien RAFFLES verkeerdelijk *m. Kasumba* noemt, plaatst Z. Ed. vlak onder de linie en geeft aan denzelven eene hoogte van 15,000 Engl. voeten, terwijl toch deze berg, volgens eene naauwkeurige bepaling van den Heer PERREZ op 0° 17′ Z. B. ligt, en zich ten hoogste 6,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheft; dezelve ligt althans, wanneer men hem van de kraters op den berg *Merapi* beschouwt, die slechts 8575,0 Rhijnl. voeten hoog zijn gelegen, zeer diep beneden deze. Den *Merapi* stelt Z. Ed. op 13195 voeten, bij gevolg bijna 3000 voeten hooger dan onze Barometer-meting voor denzelven aanwijst. Het meer van *Samawang* is iets te groot aangegeven en de *Dano* eindelijk van de Tien-*Kotta's* is geheel en al vergeten; of RAFFLES moest dit laatstgenoemde meer door zijn Lake *Sumpur* bedoelen, dat echter op de kaart geheel benoorden de evenachtslijn ligt, en daarbij tevens zijne uitwatering oostwaarts heeft. De rivier *Kampar* en andere in deze oostelijke streken aanwezige groote stroomen, missen een aanzienlijk gedeelte van hunnen loop.

(2) *Batang* beteekent rivier.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zelden tamelijk breede en ondiepe beddingen, die meest uit slijkachtigen en zandigen grond bestaan. Overal ziet men langs derzelver lage boorden groote bamboezen watermolens aangelegd, om daarmede het omliggende rijstland te besproeijen. De uitvinding en het gebruik van deze watermolens voor den landbouw zouden Chineesch zijn. Ik heb dezelve ook reeds vroeger bij *Kamang* in het Agamsche en vooral menigvuldig in de rivier *Oembielin* bij *Samawang* aangetroffen. Zij worden door de inlanders hier *kintjier* genoemd.

De Vijftig *Kottas* behooren onwedersprekelijk tot het vruchtbaarste en schoonste gedeelte van onze Padangsche bovenlanden. Eene aanmerkelijke en altijd gelijke warmte en eene gestadige vochtigheid zijn de groote drijfveren der werking van de natuur. Bijna alle op *Sumatra* voorkomende vruchten vindt men hier in overvloed. Het onoverzienbare zacht groene tapijt van rijstvelden, waarmede dit hoogdal, vooral langs deszelfs oostelijk gedeelte is bedekt, wordt hier en daar afgewisseld door uitgestrekte boschaadjes van kokospalmen, die door hunne regte en hoog opgewondene stammen en verhevene bolachtig gestraalde kruinen, aan het geheel een verrukkelijk fraai en schilderachtig gewaad schenken. Deze tooverachtige palmgroepen duiden dan ook hier, even als bijna overal op *Java*, de dorpen en gehuchten aan, die gewoonlijk onder derzelver verkwikkende koele lommer aangelegd zijn.

De meeste dorpen in dit landschap zijn van eene aanzienlijke uitgestrektheid en volkrijkheid. Volgens eene in 1834, door den civielen Kommandant gedane opschrijving, bedraagt de bevolking van de geheele *Rana lima poeloe*, zoo als de grenzen daarvan tegenwoordig zijn bepaald, 39,700 zielen. Men kan echter zeker stellen, dat dit getal, ten minste nog een derde grooter is.

Van de talrijke dorpen dezer afdeeling, is *Paya komba* het voornaamste, dat nagenoeg in het middelpunt van de kom ligt, en waarin de Opperregent zijn verblijf houdt. Hier aan het oostelijke uiteinde van dit dorp bevindt zich ook onze militaire hoofdpost over deze streek, die den naam van de plaats draagt. Onze barometer wijst aldaar eene hoogte aan boven de oppervlakte der zee van 1570,2 Rijnl. voeten.

Behalve het fort *Paya komba* hebben wij in de Vijftig *Kottas* nog eene sterkte in derzelver noord-oostelijken uithoek, fort *Veltman* genaamd, en eene derde, in het onderdistrikt *Ganting*, die fort *van den Bosch* heet.

In het fort *Veltman*, dat naauwelijks vijftien honderd treden van dezen steilen zandsteenwand en van het grensgebergte verwijderd

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ligt, wijst de barometer eene hoogte aan van 1528,8 Rijnl. voeten; en bij het fort *van den Bosch*, dat op eenen kleinen heuvel is gelegen, teekent dit instrument eene hoogte boven het waterpas van de zee, van 1544,7 Rijnl. voeten.

Uit deze waarnemingen blijkt, dat het verschil van hoogte, van deze drie onderscheidene punten in de Vijftig *Kotta's*, slechts zeer gering is, en dat bij gevolg de geheele grond van deze kom nagenoeg eene effene vlakte vormt. De temperatuur is over het algemeen vrij warm, maar droog en gezond.

Zuidwaarts loopt dit vruchtbare hoogdal in eene eenigzins smallere, maar lange vallei uit, die zich tot aan het landschap *Kotta Toedjoe* voortzet. In deze vallei liggen de distrikten Vier Kotta's of *Alaban*, *Banzar* of *Lintouw*, *Boea* of *Taloe* en *Koemanie*.

De grond van dit lange dal, dat zich hoofdzakelijk zuid-zuid-oostwaarts strekt, is hier en daar eenigzins heuvelachtig en klippig en daalt allengs flaauw af van het noorden naar het zuiden. De bergketens, die hetzelve ten westen en oosten bezoomen, verheffen zich doorgaans tusschen de 2,000 tot 3,000 voeten boven de oppervlakte der zee. De westelijke keten daalt in Z. Z. oostelijke rigting van den *Goenoeng Sago* af, en bestaat ten deele uit Trachiet en verschillende gemengde steensoorten (*conglomeraten*); terwijl de oostelijke, dit dal bepalende bergreeks, eene in het oog vallend veeltoppige en zeer ruwhoekige gedaante heeft en bijna overal eene overgangskalk-formatie vertoont.

Het landschap van de Vier *Kotta's*, dat ook wel *Alaban* wordt genoemd, naar de kampong, waarin de regent dezer afdeeling zijn verblijf houdt, ligt het noordelijkst van bovengemelde distrikten. Hetzelve grenst ten N. aan de *Rana lima poeloe*, ten Z. aan *Lintouw*, en wordt ten W. door den *Goenoeng Sago*, en ten O. door de bovengezegde bergrij bezoomd. De vier groote dorpen, uit welke het te zamen is gesteld, zijn: *Alaban*, *Ampalo*, *Gadoey en Tabieantingie*.

In vroegeren tijd behoorde dit landschap onder de Vijftig *Kotta's* en maakte ook later met deze afdeeling en de distrikten *Lintouw* en *Boea*, benevens een gedeelte van *Agam*, den hoofdzetel der Padriesche magt op *Sumatra* uit.

In het dorp *Tabieantingie* staat nog thans een van de grootste, (welligt de grootste) tempels, welke de zoogenaamde *Padries*, of aanhangers van de Wahabitische leer, op dit eiland gesticht hebben. Hij overtreft in grootte alle in *Bonjol* zich bevindende Moskeën, gelijk ook den eertijds vermaarden tempel van *Lintouw*, die in 1832, bij de overwinning van ge-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

meld distrikt, door de onzen is afgebrand geworden, doch waarvan men nog thans de grondslagen en den omvang duidelijk zien kan.

De tempel te *Tabieantingie* bevindt zich nagenoeg in het middelste gedeelte van dit dorp. Hij staat, even als bijna alle Moskeën hier, in eene kleine komachtige uitholing en is rondom ingesloten van groote bakvormige vijvers, die voornamelijk bestemd zijn tot het wasschen der voeten van de boetvaardigen, vóórdat dezelve de kerk betreden. De tempel zelf is regelmatig vierhoekig en heeft 148 Rijnl. voeten middellijn. Zijn kunstmatig hoog en zeer spits toeloopend dak, dat uit vijf over elkander rustende verdiepingen of afdeelingen bestaat, wordt van binnen, door 64 pilaren, behalve de wandstijlen, geschraagd, waarvan de middelste ruim 150 voeten hoogte heeft. De vijf, door kleine opene tusschenruimten van elkander afgezonderde deelen van het dak zinspelen emblematisch op het ontstaan van den tempel, dewijl dezelve door de bewoners van de Vijftig *Kotta's* is gebouwd, die zich daartoe in vijf troepen verdeeld hadden, iedere troep uit tien dorpen bestaande. De wanden van den tempel zijn van hout, dat doorgaans netjes bewerkt is: de meeste deur- en vensterstijlen, vooral langs het front, benevens bijna alle luiken of blinden, zijn met velerlei snijwerk versierd. Het dak van den tempel, dat met de vezelen van den *Areng*-palm is gedekt, hangt intusschen thans sterk naar de eene zijde over, en het zal misschien niet lang meer duren, of het geheele gebouw zal instorten en vernietigd worden, even als het Wahabitismus, in deze streek, zijnen invloed verloren heeft en verscheurd is geraakt, waar hetzelve eertijds zoo magtig en zoo despotiek geregeerd heeft.

Behalve de bovengemelde oude Moskee, heeft men te *Tabieantingie* nog meer nieuwe tempels, die echter alle aanmerkelijk kleiner zijn.

Bij het dorp *Gadoey* liggen eenige klippige kalkheuvelen, waarin men verscheidene groote holten vindt, in welke de inlanders vrij veel salpeter opzamelen, ten minste zóó veel, als zij tot het bereiden van eene genoegzame hoeveelheid buskruid noodig hebben. Zij schrappen deze zelfstandigheid gedeeltelijk van de wanden dezer grotten af, of winnen dezelve uit de excrementen van de daarin zich ophoudende Cypseli.

Nagenoeg de gansche bevolking van de Vier *Kotta's* heeft de Wahabitische leer omhelsd, en een groot gedeelte daarvan is haar nog tegenwoordig toegedaan, doch niet zelden met eene meer of minder in het oog vallende wijziging der stellingen, en overhelling tot het ware Mahomedaansche geloof. Alleen met

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

betrekking tot de kleeding bewaren nog vele mannen de Padriesche voorschriften; de vrouwen schijnen intusschen ook daarin reeds veel meer tot het vroegere oude geloof teruggekeerd te zijn.

De tegenwoordige regent, JANTA BEKATIE, of meer algemeen bekend onder den naam van TOEWANKOE ALABAN, heeft zich onder het bestuur der Padries tot opperhoofd opgeworpen over de Vier *Kotta's*, bij welker usurpatie en latere handhaving van zijn gezag hij zeer ondersteund werd door den beruchten en alom gevreesden TOEWANKOE PASAMAN van *Lintouw*, daar zich JANTA BEKATIE als een zeer ijverig aanhanger toonde van het Wahabitismus, en tevens één der voornaamste en dapperste *Doeblangs* of krijgshelden was van TOEWANKOE PASAMAN. In 1832, na de bestorming der geduchte Padriesche linie van *Lintouw*, kwam TOEWANKOE JANTA BEKATIE, namens de Vier *Kotta's*, zich onderwerpen aan het Gouvernement, en werd daarna, in zijn gezag als regent over deze afdeeling, door ons op nieuw bevestigd. Sedert dien tijd heeft hij zich steeds zeer getrouw aan ons getoond; zelfs in de hagchelijke oogenblikken van 1833, toen het grootste gedeelte van onze bovenlandsche bezittingen alhier eene oproerige, onrustbarende houding aannam.

Volgens een Statistiek overzigt, opgemaakt door den 1sten Luitenant HELLBACH, telt de geheele bevolking van de Vier *Kotta's* 8050 zielen, van welke er ongeveer 3800 van het mannelijke, en 4,250 van het vrouwelijke geslacht zijn.

Onze sterkte in dit landschap draagt den naam van den overledenen Luitt. Kolonel RAAFF, die den eersten grondslag heeft gelegd tot onze vestiging in de Padangsche bovenlanden. — Onze Barometer-waarnemingen geven aan dit fort eene hoogte boven de oppervlakte der zee, van 634 Ned. ellen of 2020,0 Rijnl. voeten. De Fahrenheitsche Thermometer teekende aldaar 's morgens te 6 ure 70,0, 's middags te 12 ure 80,0 en 's avonds te 6 ure 73 en 75 graden.

Ten zuiden van de Vier *Kotta's* ligt, gelijk ik reeds vroeger heb aangemerkt, het distrikt *Banzar* of *Lintouw*, en ten zuiden van dit laatste, *Boea* of *Taloe*.

Beide deze landschappen zijn in 1832 geheel verwoest geworden, bij de verovering van de groote Padriesche linie dezer streek, die ons acht jaren lang hardnekkig het hoofd had geboden. Nagenoeg geen enkel huis, en zelfs geen hutje, is er toen, door de woede der naburige *Maleyers*, gespaard geworden; zelfs vele kokos- en andere vruchtboomen zijn daarbij verbrand, en omtrent al het rijstgewas, hetzij reeds ingeoogst of nog te velde staande, is zonder verschooning vernield.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De van vrees en schrik bevangen inwoners zijn toen allen oostelijk over de rivier *Sinamang* en het daar achter liggende gebergte gevlugt, waar zij zich eenigen tijd in armoede en gebrek verscholen hielden. Allengs is echter weder een gedeelte daarvan naar hunne verwoeste haardsteden terug gekeerd, die bereids hier en daar weder eenige dorpen en gehuchten hebben herbouwd, en zich thans ijverig bezig houden, om hunne met gras en onkruid overdekte rijstvelden op nieuw te bearbeiden.

Op het fort *Schenk*, dat ten naastenbij in het middelste gedeelte van *Banzar* is gelegen, toont de Barometer eene hoogte aan van 1692,2 Rijnl. voeten; en bij de nieuw gebouwde sterkte *Boea pennieang*, in het distrikt *Boea* of *Taloe*, geeft de waarneming met gezegd instrument eene hoogte van 811,2 Rijnl. voeten boven de oppervlakte der zee.

Zuidelijk van *Boea* ligt het distrikt *Koemanie*, dat ten Z. Z. O. aan de *Kotta Toedjoe* grenst, alwaar zich het fort *Tandjong ampalo* bevindt. Ook deze beide landschappen zijn onder het bestuur der Padries zeer geteisterd geworden, en daardoor tot groote armoede en ontvolking vervallen.

Terwijl de beruchte en zoo langen tijd alom gevreesde TOEWANKOE PASAMAN met eenen ijzeren schepter en eene onbepaalde magt in de omstreken van *Lintouw* regeerde, heerschte te *Koemanie* een zeker TOEWANKOE TALANG, in de kotta *Toedjoe Toewankoe Patta* en in het distrikt *Ampat plankies*, dat weinig oostelijker is gelegen, TOEWANKOE MOEWARA BODIE. De drie laatstgenoemde fanatieke Padries hebben zich in 1832, na de inneming van deze Landen, waarmede hunne despotieke handelwijs een einde heeft genomen, aan het Nederlandsche Gouvernement onderworpen. TOEWANKOE PASAMAN heeft daarentegen reeds een jaar vroeger met het grootste gedeelte zijner goederen en rijkdommen *Lintouw* verlaten, met oogmerk om eene bedevaart te doen naar *Mekka*, op welken weg hij echter, omstreeks het dorp *Palalawang*, bij het overzetten der rivier van dezen naam, door eenige *Maleyers* vermoord werd.

Na deze algemeene uitweiding over onze oostelijkst gelegene bovenlanden in dit gedeelte van *Sumatra*, zal ik overgaan tot de meer bijzondere beschrijving der wegen en rivieren, welke uit dezelve naar de Oostkust loopen, en waarvan eene naauwkeurige kennis van des te meer belang is, daar dezelve den voornaamsten binnenlandschen sleutel vormen van geheel onze Padangsche bezittingen.

De bijgevoegde kaart is door den Heer Luit^{t}. HELLBACH en mij, met groote zorg en de meest mogelijke naauwkeurigheid, uit ten

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

deele eigen genomen metingen van onderscheidene belangrijke punten, en gedeeltelijk uit de beste opgaven en narigten van vele plaatskundige inlanders, voornamelijk handelaars, te zamen gesteld en opgemaakt. Ten einde door dezelve een meer algemeen en tevens duidelijker overzigt te geven van de geheele breedte van het eiland en deszelfs physische gesteldheid, hebben wij de opneming van onze Padangsche bezittingen, die verleden jaar, op last van Z. E. den Commissaris-Generaal, door den Heer PERREZ heeft plaats gehad, met de onze verbonden. Zoo heeft ook de Heer OSTHOFF de vriendelijkheid gehad, ons van zijne nu onlangs gedane opneming van *Matoeha* en de *Dano*, tot meerdere belangrijkheid van onzen arbeid, het vrij gebruik aan te bieden. In de strekking der Oostkust zijn wij de nieuwste zeekaarten gevolgd; al het overige is van ons zelve.

Volgens deze kaart bedraagt de geheele breedte van dit eiland, dwars van het N. W. naar het Z. O. gemeten, 2° 47′, waarvan aan den oostkant 1°41′ geheel laag en vlak, en slechts 1° 6′, langs het westerstrand, hoog en bergachtig is. In dit laatstgemelde gedeelte liggen onze Padangsche bezittingen. Dezelve strekken zich op de poolshoogte van 0°15′ tot 1° 0′ zuider breedte, van den rand der zee, in eene zuid-oostelijke rigting gerekend, 0° 45′ binnenlands (1). Zij omvatten het hart van het oudtijds zoo vermaarde en magtige Rijk van *Menang Karbow*, en mogen zeker voor een der vruchtbaarste, schoonste en rijkstbevolkte gedeelten gehouden worden van gansch *Sumatra*.

Zoo als ik reeds vroeger heb aangeteekend, worden onze tegenwoordige oostelijkste grenzen door eene onafgebrokene keten kleiner bergen gevormd, die hunne toppen doorgaans tusschen de 2,000 of 3,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheffen. De westzijde van deze bergreeks heeft over het algemeen eene vrij scherp bepaalde helling, die in hare geheele lengte in eenen vruchtbaren, alom bebouwden en sterk bewoonden voet eindigt, terwijl daarentegen de oostkant van dit grensgebergte zich met vele andere hoogten en bergtakken verbindt, die op sommige plaatsen vele mijlen breede en geheel onbewoonde wildernissen vormen.

In eene zoo uitgebreide aaneenschakeling van bergen en dalen moeten natuurlijk vele rivieren geboren worden, en dewijl het land van hier allengs naar het oosten afdaalt, moet ook het water, langs dezen veel verderen weg naar zee, zijnen loop nemen.

---

(1) Ik bedoel hier slechts die landschappen en afdeelingen, welke onmiddellijk onder de bevelen van ons gezag staan; alle verder zuidwaarts liggende bondgenooten vallen buiten mijne opgave.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De ontzettende watermassa, die de rivier *Kampar* afvoert, ontvangt al hare eerste bronnen uit deze wilde bergstreek; de groote rivier *Tabang* of *Siak* heeft haar hoofd iets verder noordwestelijk, in dezelfde bergreeks. Alleen de *Indragierie* neemt haren oorsprong meer westelijk, nagenoeg uit het midden van onze bezittingen. Het meer van *Samawang*, de oost- en noordkant van den berg *Merapie*, *Agam* en de noord-westelijkste uithoek van de Vijftig *Kotta's* geven aan dezen grooten stroom zijne eerste wateren.

Al deze rivieren zijn intusschen eerst op eenigen afstand van onze grenzen bevaarbaar, en het is opmerkelijk, dat deze bevaarbaarheid bijna evenwijdig met het zeestrand zijnen aanvang neemt. De natuurlijke val van den grond, die niet zelden met meer of minder uitgestrekte rotswanden afwisselt, gepaard met de vele steenblokken, waarmede de bedden van alle bergrivieren bezaaid zijn, maken de waterpassage vroeger onmogelijk.

Deze moeijelijkheid in de communicatie, die hier, bij onze grenzen, door het bovenvermelde ver uitgebreide gebergte nog zoo zeer bezwaard wordt, is dan ook de hoofdoorzaak, waarom wij van deze belangrijke rivieren en het begin van derzelver eigenlijke bevaarbaarheid tot nog toe zoo weinig weten. De inlanders toonen ons de laatstgenoemde punten aan door hunne *Panggalans*, welk woord stapel- of handelplaats beteekent, en waarvan men er vier aan de verschillende rivieren op onze kaart vindt, als: *Panggalan kotta baroe*, *Panggalan kapas*, *Panggalan sarie* en *Panggalan indaroeng*. Beginnen wij met de *Batang May* of Noordelijkst gelegene rivier van ons bestek, — met uitzondering van de rivier *Siak*, die wij slechts voor een klein gedeelte kennen — en vervolgen wij van dáár onze onderzoekingen Zuidwaarts, van iedere rivier afzonderlijk.

De *Batang May* of *Mey* ontspringt hoofdzakelijk uit den verder westwaarts gelegenen *Boekit gedang*, vloeit van dáár, op den afstand van slechts anderhalven dag reizens, langs onze Noordelijke grenzen van de vijftig *kotta's* heen, en verbindt zich vervolgens met de *Batang Kampar* en andere rivieren, met welke zij hare wateren vereenigt, nog eene goede streek Oostwaarts en daarna Noord-oostwaarts stroomt, en zich eindelijk, door de *Koewala kampar*, in de Indische zee stort.

De distrikten, die hunne dorpen voornamelijk langs de boorden van de *Batang May* hebben liggen, zijn, van het Westen afwaarts gerekend, tot aan de vereeniging van deze rivier met de *Batang Siebayang*, door de *Moewara sako*, de Zes Kotta's, Acht Kotta's, Vijf Kotta's en Drie Kotta's. Al deze landschappen zijn nog onafhankelijk en hebben hun eigen bestuur.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De Zes Kotta's liggen slechts eene goede dagreis ten N. en N. O. van de Vijftig Kotta's verwijderd. Zij bestaat uit de volgende zes dorpen: *Panggalan tjatjaran* of kotta *Baroe*, *Goenoeng malintang*, kotta *alam*, *Mangielang*, *Tandjongbalie* en *Tandjong paino*, van welke het eerstgenoemde het voornaamste is, zullende hetzelve ruim vijftig huizen bevatten. Ook houdt de hoofd-*panghoeloe* van deze afdeeling, DATOE SIEPIEDJADJA, zijn verblijf aldaar.

Wij hebben eenen, aan ons afgezondenen broeder van dit hoofd, te *Arauw*, achter het fort *Veltman* gesproken, die ons namens hetzelve kwam begroeten, met bijvoeging, dat zich de Zes *Kotta's* gaarne aan het Nederlandsche gezag wenschten te onderwerpen. De reden van deze vrijwillige onderwerping aan ons Opperbestuur kwam voornamelijk dáárop neder, dat DATOE SIEPIEDJADJA inzag, hoe gelukkig en onbekommerd zijne naburen, de bewoners van de vijftig *kotta's*, thans leefden, terwijl de Padries bij hen telkens bezoeken kwamen afleggen en daarbij gewoonlijk roofden en plunderden; waarom zij onze tusschenkomst en medehulp tot bescherming van hunne personen en goederen verzochten.

Het schijnt ons toe, dat dit aanbod van onderwerping meer aan eene staatkundige drijfveêr, dan wel aan loutere vrees voor de despotieke handelwijs der Padries was toe te schrijven. De grond, waarop wij deze onderstelling bouwen, is voornamelijk: dewijl bijna alle hoofden en andere vermogende ingezetenen van de vijftig *kotta's* handelaren zijn, en van welke er velen, zoo niet de meesten, reeds sedert jaren in commerciëele betrekking stonden en nóg staan, van welke verbindtenissen zij thans veel minder voordeel kunnen trekken dan weleer, vooral sinds, van onzen kant, de handel met de Oostkust door naauwere voorschriften beperkt is geworden. Deze beperking is niet alleen onaangenaam voor den algemeenen broederlijken band, welke de bewoners der *Rana lima poeloe* met die van de Zes *Kotta's* verbindt, maar brengt ook natuurlijk het meeste nadeel aan onze naaste vrije buren toe.

Eene onbelemmerde wederopening van onze Oostelijke grenzen, vooral met betrekking tot den handel, zoude derhalve voor beide partijën hoogst wenschelijk zijn; maar of wij daardoor ons eigen belang niet te zeer zouden tegenwerken, en, indien wij onze tegenwoordige grenzen verder Oostwaarts verplaatsten, wellig zelfs, bij de thans aldaar aanwezige middelen, ons gezag niet in eene onzekere waagschaal zouden stellen, geven wij bescheiden aan wijzer doorzigt ter beslissing.

Het dorp *Panggalan kota baroe*, of ook wel *Panggalan tjatja-*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ran genaamd, ligt, in eene regte lijn, ongeveer derdehalve geographische mijl N. t. O. van het fort *Veltman*, op den regter oever van de *Batang may*. Uit de Vijftig *Kotta's* heeft men twee wegen derwaarts: één van het fort *van den Bosch*, en een tweede van de sterkte *Veltman*.

1°. Pad van het fort *van den Bosch* naar *Panggalan kota baroe*.

De weg loopt van gezegde sterkte door het dorp *Moenkar*, daarna over het lage gebergte *Auwan*, en vervolgens langs het gehucht *Koebang balamba* en de tuinen *Sieawoe*, waarna men nog een eind door klein hout komt, en alsdan de bedoelde handelplaats bereikt. Onbezwaard gaande, zal men den geheelen weg in 1 à $1\frac{1}{2}$; bevracht, in 2 à $2\frac{1}{2}$ dag kunnen afleggen. Het land, dat men doortrekt, zoude niet zeer ongunstig zijn; maar de weinige gebaandheid van den weg maakt den togt tegenwoordig eenigzins moeijelijk.

2°. Pad van het fort *Veltman* naar *Panggalan kotta baroe*.

Men gaat van deze sterkte over de gehuchten *Loeboelimpata*, *Arauw*, *Rawang dalem* en *Olieaijer*, vervolgens door de beek *Batoe ombar*, en langs het dorp *Kotta alam*, waarna men weldra aan gezegde marktplaats komt. Onbeladen gaande, kunnen de inlanders den geheelen togt gewoonlijk in éénen; bevracht, in 2 dagen volbrengen. Wanneer men den *Boekit liman kambing* over is, die niet ver achter *Arauw* ligt, en zich ongeveer vier tot zes honderd voeten boven de vlakte van de Vijftig *Kotta's* verheft, moet het pad steeds langzaam afwaarts dalen, en niet zeer moeijelijk zijn.

Panggalan kota baroe ligt, gelijk reeds boven is aangemerkt, op den regteroever van de *Batang may*. Omtrent twee dagreizens beöosten dit dorp ontmoet deze rivier de *Batang kampar*, waarna dezelve van eenigen *Batang may*, van anderen *Batang kampar* wordt genoemd. Behalve meerdere, zeer driftige plaatsen, die men in het hoogere gedeelte van deze rivier aantreft, heeft dezelve, niet ver beneden den zamenloop van bovengemelde beide wateren, eenen kleinen val, die bij de inlanders onder den naam van *Antoko* bekend is. De stroom slingert zich bij voortduring in vele groote bogten oostwaarts, tot zich dezelve met de *Batang siebayang* verbindt, welk vereenigingspunt *Moewara sako* heet.

De opwaarts varenden bestempelen deze beide armen met de bijzondere namen van *Kampar kanan* of regter *kampar*, en *Kampar kierie* of linker *kampar*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De geheele vereenigde vloed, die nu, langzaam en statig, in eene Noord-Oostelijke rigting, door het lage en vlakke land heenkronkelt, heet van hier af en verder benedenwaarts, tot hij zich in zee verliest, *Kampar besar* of groote *Kampar*.

Bij *Panggalan kotta baroe* zal de *Batang may* reeds bevaarbaar zijn voor *prahoejen* van honderd pikols (à 40 *gantangs* ieder); volgens anderen heeft men er intusschen slechts vaartuigen, die 600 tot 800 *gantangs* laden, en met zes menschen bemand zijn. Wat er ook van zij, zóó veel is zeker, dat de vaart bij gezegd dorp slechts met kleine vaartuigen geschiedt, tot aan het dorp *Koewo*, alwaar men zich bereids geheel in het lage vlakke land bevindt. De goederen worden hier echter veelal in eenigzins grootere *prahoejen* overgeladen, waarmede de reis verder wordt vervolgd tot *Palalawang*, welk laatstgenoemd dorp eene voorname stapelplaats is, die, nog eenige dagreizens van het zeestrand verwijderd, op beide de oevers van de *Kampar besar* is gelegen. Men rekent de reis van *Kotta baroe* tot *Moewara sako* op 10 tot 12 dagen, en van hier tot *Palalawang* op 3 à 4 dagen. Voor den geheelen terugtogt zal men, plus-minus, eene maand noodig hebben. In het afvaren wordt meestal geroeid, in het opwaarts keeren, veel met lange bamboezen gestooten. De val *Antako*, waarvan hier boven is gewaagd, zal, bij hoog water, geheel onzigtbaar zijn; maar, bij lagen stand van hetzelve, 3 tot 4 voeten regtlijnige storting hebben, waarom bij laatstgemelde omstandigheden de goederen steeds hier ontscheept moeten worden.

Van *Palalawang* wordt de handel met groote vaartuigen, welke drie masten voeren en met 20 tot 30 personen bemand zijn, naar *Singapore* en elders over zee gedreven. De inlanders zeilen, tot dat einde, uit de *Koewala kampar* komende, oostelijk om het eiland *Pantjoor* naar Groot-*Karimon*, dat op 1° 0′ N. breedte en 100° 25′ Oosterlengte van *Greenwich* ligt, en vervolgen alsdan van hier de reis N. Oostwaarts naar *Singapore*, welk laatstgemeld eiland, onder de inlandsche kooplieden in onze bezittingen alhier, algemeen onder den naam van *Salet* bekend is. Op den noordhoek van het eiland Groot-*Karimon*, alwaar zich eene piek verheft, moeten een aantal Sinezen wonen, die zich voornamelijk met het graven van tin, uit gemelden berg, bezig houden, welk metaal zij insgelijks grootendeels te *Salet* verkoopen. Den geheelen overtogt van *Palalawang* tot *Singapore* stellen de inlanders gewoonlijk op zes dagen reizens.

Ten Oosten van de zes *kotta's*, welke met *Tandjong pauw* eindigen, liggen, langs de boorden van de *Batang kampar* en *Batang may*, de acht *kotta's*, die de volgende dorpen tellen: *Tandjong balie*, *Batoe basoerej*, *Pankej*, *kotta Tocha*, *Meidinsabam*, *Moewaratakkoe*, *Tandjong* en *Goenoengmalelo*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De *Batang kampar* of *may* verder afzakkende, komt men in de vijf *kotta*'s, bestaande uit de dorpen: *Koewo*, *Salo*, *Pankienang*, *Ayer tierie* en *Roembieo*, en beneden deze afdeeling heeft men eindelijk de drie *kotta's*, bevattende de dorpen *Kampar*, *Tarantan* en *Tarata boeloe*.

Van laatstgenoemde plaats loopt een weg noordwaarts door een laag en moerassig bosch naar *Pakenbaroe*, welke route slechts eene goede dagreis ver zal zijn. *Pakenbaroe* is een aanzienlijk dorp, dat op den regter oever van de rivier *Tabang* of *Siak* ligt, en alwaar vrij veel handel wordt gedreven, inzonderheid met de verder landwaarts gelegene distrikten. Men zal hier vaartuigen hebben, die 30 tot 50 *koyangs* laden, en met welke men, de *Batang Tabang* afzakkende, in twee dagen de stad *Siak* bereikt. Van hier heeft men alsdan nog twee dagen reizens tot aan zee. De uitmonding der rivier, welke in de straat van *Malakka* valt, heet *Koewala Siak* (1).

Wegens het moeijelijke vervoer der goederen over land van *Tarataboeloe* naar *Pakenbaroe* is de handel met *Siak*, uit onze binnenlanden in derzelver naburige vrije streken, van veel minder aanbelang dan die, welke langs de *Batang kampar* af, naar *Palalawang* wordt gevoerd, welke narigten ook volkomen overeenstemmen met de opgaven in de *Singapore chronicle*, aangaande de artikelen, welke op dit eiland van de Oostkust van *Sumatra* aangebragt worden. Vooral zijn deze opgaven belangwekkend ten opzigte van de koffij, van welk produkt eene aanzienlijke hoeveelheid van de rivier *Kampar*, in de laatste jaren, te *Singapore* is ingevoerd geworden.

De stad *Siak* is gelegen aan beide oevers van de rivier *Tabang* of *Siak*, omtrent 16 geographische mijlen van derzelver uitgang in zee verwijderd. De breedte van dezen stroom bedraagt, volgens MILBURN, ongeveer eene halve Engelsche mijl, en zijne diepte van 7 tot 15 vademen; maar op de baak staat, bij laag water, slechts 16 voet, en verscheidene ondiepten liggen nabij deszelfs mond. Men neemt daarin een geregeld rijzen en dalen van het water, tot boven *Pakenbaroe*, waar. De oevers zijn laag, drassig en geheel met bosch bedekt (2).

---

(1) MILBURN (*Oriental Commerce*. V. 2. p. 349) geeft de uitmonding van de rivier *Siak* op 1° 40′ N.B. aan, terwijl dezelve op de meeste nieuwe zeekaarten op 1° 20′ tot 22′ is gelegen.

(2) MILBURN l. c. zegt, onder anderen, verder: »Not far within the river is a »small island, on which the Dutch had formerly a factory. According to the »information of the natives the river is navigable for sloops to a place called Paati »Cheraica, being eight days sail, with the assistance of the tide; and within half »a days journey by land of another named Patapahan; which boats also of 10 to »20 tons reach in two days. This is a great market of trade with the interior, »and here its merchants resort with their gold."

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De voornaamste artikelen, die te *Siak* worden omgezet, en waarvan de prijzen slechts geringe veranderingen ondergaan, bestaan uit:

Was à 15 tot 20 Sp. matten . . . per pikol.
Rijst à 2 Sp. matten . . . . . » »
Dammen à 1 tot 1½ Sp. mat . . . . » »
Sago à 1 tot 1½ Sp. mat . . . . . » »
Olifantstanden naar qualiteit.
Kamfer, hoofdsoort à 10 tot 12 Sp. matten per katje.
Koffij à 8 Sp. matten . . . . . per pikol.
Zout à 1½ tot 2 Sp. matten. . . . . » »

en eenige weinige andere producten.

De Radja of Vorst van *Siak* heeft 5 pCt. van allen invoer, berekend naar de factuurswaarde. Bij den uitvoer is alleen Was met 2 Sp. matten per pikol belast.

Eenige mijlen bezuiden de *Batang may*, vloeit de *Batang rieo*, eene eenigzins kleinere rivier, die uit den *Boekit kamoemoeng* ontspringt, en na zich verscheidene mijlen lager, bij *kotta Lama*, met de *Batang siebayang*, en vervolgens nog met onderscheidene andere stroomen vereenigd te hebben, hare wateren door de *Kampar besar* in zee voert. Op den regter oever van de *Batang rieo* ligt de inlandsche handelplaats *Panggalan kapas*, die tot de vijf dorpen behoort, welke het landschap *Kapas* vormen, dat ten Oosten aan de vijftig *kotta's* grenst.

Naar *Panggalan kapas* heeft men slechts één' weg uit de *Bana lima poeloe*, die van *Paya kombo* over *Tarem* en het gehucht *Boeloekasso* gaat. Van hier loopt het pad opwaarts over den *Boekit kamoemoeng* en vervolgens, bijna aanhoudend, door bosch en wildernis tot aan gezegde marktplaats. Men moet daarbij verscheidene malen de *Batang rieo* en meer andere rivieren doorwaden. Onbeladen gaande, zal men den togt van het dorp *Tarem* tot *Panggalan kapas* in 1 tot 1½ dag kunnen volbrengen, terwijl men, bevracht zijnde, gewoonlijk 3 dagen daartoe noodig heeft, waar men alsdan in de hier en daar verstrooid liggende boschtuinen overnacht. Deze meerdere moeijelijkheid in de gemeenschap maakt deze handelplaats van minder aanbelang voor onze bezittingen, dan *Panggalan kotta baroe*.

De vaartuigen, welke men op de *Batang rieo* gebruikt, zouden slechts 100 tot 300 *gantangs* bevatten en door 3 tot 4 koppen bemand zijn. Men maakt daarmede de reis, van *Panggalan kapas* tot aan het tamelijk volkrijke dorp *Koentoe*, in 2 à 3 dagen. Hier heeft men grootere, gedekte prahoejen, die door 8 tot 10 personen geroeid worden en 1000 tot 4000 *gantangs* laden (1), en met welke men, de rivier *Siebayang* verder afzakkende, in 8 tot 10 dagen

(1) 800 van deze *gantangs* gaan op één pikol.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Palalawang bereikt. De terugtogt van laatstgenoemde plaats tot *Panggalan kapas* zal 16 tot 20 dagen vereischen.

Van de menigvuldige dorpen, die langs de *Batang siebayang* liggen, voeren verscheidene wegen over land naar de rivier *Kampar* of *May* en elders. Zoo bestaat er een pad van *Koentoe* naar *Panggalan kotta baroe*, dat vier dagreizen ver is. Een andere weg loopt van *Lipat kajin* naar *Koewo*, die omtrent 10 uren gaans is, en een derde van het dorp *Goenoeng seilan* naar *Salo*, insgelijks van twee dagreizen afstand. Het land, dat men langs deze wegen doortrekt, is doorgaans laag, niet zelden moerassig en bijkans overal met bosch bedekt. Men wil, dat zich in deze uitgebreide wildernissen vele olifanten ophouden; ook zoude men er nu en dan eenen orang-oetan (1) ontmoeten, welk laatstgemeld dier door de inlanders *Mawej* wordt genoemd.

Eene derde, door ons reeds vroeger met een woord vermelde inlandsche stapelplaats, die door onze oostelijke afdeelingen meer schijnt bezocht te worden, dan de voorgaande, is bij de bewoners dezer streken bekend onder den naam van *Panggalan sarie*. Dit dorp is gelegen in een laag en vruchtbaar dal, bij den zamenloop van eenige armen der rivier *Siebayang*, die haar water door eene menigte takken van verschillende bergtoppen en heuvelen ontvangt.

Uit ons distrikt vier *kotta's* of *Alaban*, leiden drie onderscheidene wegen naar deze handelplaats, waarvan één van *Sietanang*, bij *Gadoeij*, over den *Boekit sieniepie* gaat; een tweede loopt van *Ampalo* over den *Boekit Tjoendoeng*, en eindelijk de derde, over de gehuchten *Padang loenga* en *Oengang*. Alle drie deze paden zijn intusschen bijna even moeijelijk wegens het bergachtige land, dat zij doorloopen en deszelfs uitgestrekte wildernissen, waarin men slechts hier en dáár eene op zich zelve staande hut vindt, die te midden van eenen armoedigen boschtuin van *Patatas*, *Djagoeng* of Turksch koorn en eenige kleine rijstplantaadjen gelegen is. Onbezwaard leggen de inlanders deze wegen gewoonlijk in 2, bevracht in 3 tot 4 dagen af.

De vaartuigen, met welke de handel op de *Batang siebayang*, van *Panggalan sarie*, tot *Koentoe* wordt gedreven, zullen 400 tot 500 *gantangs* groot zijn en door 5 tot 6 menschen geroeid worden. Te *Koentoe* worden de goederen alsdan met grootere vaartuigen verder afwaarts gebragt, gelijk ik reeds boven heb aangeteekend.

De vierde en laatste handelplaats eindelijk op onze kaart, die tevens, voor onze tegenwoordige bezittingen, de onbeduidendste van allen is, ligt ongeveer vier mijlen ten O. Z. O. van *Panggalan sarie*, op den regter oever van de *Batang sienjienjie*, welke rivier

(1) *Simia satyrus* LINN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

in het gebergte *Talaga baros* ontspringt, en zich bij het dorp *Lipat kajin* met de *Siebayang* vereenigt. Deze marktplaats is genaamd *Panggalan indaroeng*. Het pad van het gehucht *Mengantie* derwaarts, voert door eene wilde en bijna geheel onbewoonde streek. Bevracht zijnde, blijven de inlanders op deze route meestendeels 3 tot 4 nachten onderweg. Men bedient zich te *Panggalan indaroeng* van kleine prahoejen, waarmede men de vaart op de rivier *Sienjienjie* tot *Lipat kajin* in 5 tot 6 dagen volbrengt.

Behalve deze vier hoofdstapelplaatsen, uit welke de handel te water naar de Oostkust gedreven wordt, blijft ons nu nog de rivier *Indragierie* over, die het grootste gedeelte van hare eerste wateren nagenoeg uit het hart van onze bezittingen hier ontvangt. De rivieren *Sinamang*, *Oembielien*, *Ampat plankies* en *Siejoejoeng* maken, in dit hoogere gedeelte, hare voornaamste bronnen uit. Deze vier aanzienlijke en wilde stroomen, tot welke nog eenige andere kleine komen, vereenigen zich in eenen naauwen en zeer steilen, rotsigen bergpas, op 0° 31′ tot 33′ Noorderbreedte en 100° 53′ tot 54′ Oosterlengte van *Greenwich*, alwaar deze onstuimige watermassa, als ware het, door eenen trechter Oost-Noord-Oostwaarts stort, welke vloed alsdan door de inlanders *Batang kwantan* wordt genoemd. Onder die benaming stroomt deze rivier ruim anderhalven graad Oostwaarts, waarna dezelve den naam van *Indragierie* ontvangt, dien zij ook behoudt, tot zij zich, door verscheidene armen, in zee heeft verloren.

Bij het gehucht *Doeriangedang*, dat een paar mijlen beneden het bovengenoemde merkwaardige vereenigingspunt, op den regter oever van de *Kwantan*, is gelegen, heeft deze stroom ongeveer 200 tot 250 voeten breedte, en daarbij eene zeer verschillende diepte van $2\frac{1}{2}$, 5, 8, 11 en 6 vademen. Het bed van denzelven schijnt in dit gedeelte zeer klippig te zijn, doordien vele rotsblokken hier en dáár oprijzen, waartegen zich het tamelijk driftige water met zwaar gebruis breekt. Evenwel wordt de rivier hier reeds bevaren met kleine vaartuigen van 150 tot 200 *gantangs*, waarmede men, bij eenigzins hoog water, in één' dag, gemakkelijk het dorp *Loeboedjambie* kan bereiken. Voor de terugreis heeft men echter steeds 4 tot 5 dagen noodig.

Behalve deze waterpassage loopen, uit onze Z. O. afdeelingen, verscheidene paden over land naar *Loeboedjambie*, die echter allen vrij moeijelijk en meest onderscheidene dagreizens ver zijn.

Het dorp *Loeboedjambie* ligt op beide oevers van de *Batang kwantan* en is de hoofdzetel van het Rijk van dezen naam. Hetzelve was vroeger eene zeer uitgebreide en volkrijke plaats, die echter door de oorlogen met de *Padries* veel geleden heeft; zijnde dezelve in 1823, na verscheidene dagen door eene Padriesche magt

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van ruim 1200 man belegerd geweest te zijn, op last van TOEWANKOE PASAMAN van *Lintouw*, grootendeels eene prooi der vlammen geworden. Sedert deze noodlottige verwoesting hebben zich echter allengs weder een aantal inlandsche kooplieden daar nedergezet, die thans weder met het Oosterstrand en de verder Westelijk of opwaarts liggende landschappen eenen vrij levendigen handel drijven. De voornaamste handel schijnt in lijnwaden en zout te bestaan, welke artikelen veelal tegen andere inlandsche producten, inzonderheid koffij, verruild worden. Men vindt te *Loeboedjambie* vaartuigen, die 1000 en meer *gantangs* zout laden en met 16 tot 20 koppen bemand zijn. Met deze vaartuigen zoude men de reis van dit dorp tot aan het zeestrand in 6 tot 8 dagen af- en in 15 tot 20 dagen opwaarts maken.

De oevers van de rivier *Kwantan* zijn doorgaans laag en glooijend, en haar bed zal eene gemiddelde diepte hebben van $1\frac{1}{2}$ tot 3 vademen. Langs de boorden van dezen stroom liggen eene menigte dorpen en gehuchten, die onderscheidene landschappen vormen, waarvan bijna ieder een eigen en afzonderlijk bestuur heeft.

Werpen wij ten slotte eenen algemeenen blik op deze verschillende rivieren, dan zien wij, dat dezelve ruim twee derde gedeelten van de breedte van dit eiland doorloopen, en op deze wijze eene hoogst belangrijke verbinding tusschen de ver afgelegene binnenlanden en het Oosterstrand opleveren. De *Maleijers* weten van deze, gelijk wij aangetoond hebben, voor de gemeenschap in het algemeen, en vooral tot het vervoer van producten, onwaardeerbare omstandigheid, het noodige voordeel te trekken, en hunne handelsbelangen, zelfs tot in onze bezittingen hier, te doen gelden, waarvan wij menigvuldige bewijzen erlangd hebben. De markten in de vijftig *kotta's*, *Alaban* en van andere verder Zuidwaarts gelegene afdeelingen, bevatten steeds eene hoeveelheid witte en gekleurde lijnwaden, zijden stoffen, zout en meer andere artikelen, welke ten deele reeds op zich zelve den stempel der uitheemschheid dragen en buitendien ook, volgens de getuigenis der kooplieden zelve, van gindschen kant van het eiland aangebragt worden.

Ofschoon nu de handel met de Oostkust over het algemeen, en die in koffij en zout meer in het bijzonder, langs onze Oostelijke grenzen, door nieuwe verordeningen genoegzaam beperkt, en zoo veel mogelijk gestremd is geworden, zoo zijn nogtans de sluikwegen door het gebergte te menigvuldig, om niet alles, wat men wil, van de hiervoren vermelde vrije, inlandsche handelplaatsen, zonder de minste moeijelijkheid, bijna dagelijks te kunnen erlangen. En stellen wij ook, dat de bewoners van de vijftig *kotta's* en *Alaban*, door eenen naauweren omgang, met onze handelsbronnen en inrigtingen bekend gemaakt, van het verkeer met de Oostelijke

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

streken allengs geheel afzien, zoo zullen nogtans de ver van onze tegenwoordige stapelplaatsen verwijderd liggende Zuidelijke afdeelingen, bij name de distrikten *Soenpoer*, *Moewara*, *Kotatoedjoe*, *Siejoejoeng* en meer andere aangrenzende landschappen, bij voortduring tot den handel met *Loeboedjambie* aangemoedigd worden, tot wij eens eenen veiligen doortogt geopend zullen hebben van *Padang*, regtlijnig door de *Tigablas* en *Sembielan kotta's* naar bovengezegde, thans alleen door den grooten cirkel van den weg onzer hoofdplaats zeer afgelegen schijnende Landen.

NASCHRIFT.

Volgens bij het Museum ontvangene berigten van de Heeren S. MULLER en P. W. KORTHALS, gedagteekend 17 October 1836, bevonden zij zich alstoen te *Banjermassing* op *Borneo*, en genoten eene volmaakte gezondheid. Hunne Natuuronderzoekingen waren met het beste gevolg bekroond, en de door hen gemaakte verzamelingen, boven verwachting, menigvuldig en kostbaar. Op eenen afstand van meer dan 250 Engelsche mijlen binnen 's lands van dat woeste eiland, hadden zij onze brieven ontvangen, en zagen zij toen eene scheepsgelegenheid te gemoet, om naar *Java*, en van dáár weder naar het Moederland terug te keeren. Het zal voor hunne betrekkingen en vrienden aangenaam zijn, zulks te vernemen, en deze zullen ongetwijfeld hunne wenschen met die der moedige en onvermoeide reizigers en met de onze vereenigen, dat derzelver voornemens verwezenlijkt, en niet door de menigvuldige gevaren, welke hen in hunne tegenwoordige hagchelijke verblijfplaats omringen, mogen te leur gesteld of verijdeld worden!

J. A. S.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

FIGURATIVE KAART

van

een gedeelte

van

SUMATRA

voornamelyk aantoonende

DE WEGEN EN RIVIEREN, WELKE UIT DE

PADANGSCHE BINNENLANDEN

naar de OOSTKUST afloopen.

opgenomen door

S. MULLER EN H. HELLBACH.

1834.

Te Amsterdam, by G. J. A. Beyerinck, 1857.

Schaal van 30 Palen of 100 Pond

Steendr. van W. J. Backer.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ZAENUDIN

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

QPCARD 10

